

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o czynnościach krajowych wędrownych nauczycieli gospodarstwa wiejskiego i instruktora mleczarstwa.

Wysoki Sejmie!

W roku 1883 zamianował Wydział krajowy pierwszego nauczyciela wędrownego dając tym sposobem początek nowej u nas instytucji której zadaniem byłoby stać na usługach rolnictwa krajowego. Od tej chwili ubiegło lat siedm; z biegiem czasu powiększył się personal nauczycielski, udało się pozyskać pomoc ze strony państwa, zmieniali się ludzie pracujący w tym zawodzie, jednakowoż nie można twierdzić, iżby instytucja wyszła już z okresem prób i doświadczeń szukania dróg odpowiednich stosunkom naszego kraju, wśród której jej działać przychodzi. Każda nowa instytucja taką fazę rozwojową przechodzić musi a z natury rzeczy i stosunków krajowych wynika, że okres taki dla instytucji nauki wędrownej u nas dłużej trwać musi.

Nauka wędrownego nauczania rolnictwa u nas potrzebuje jak widzimy tego dłuższego czasu przejściowego najprzód dla tego, że jakkolwiek wzorowaną jest na podobnych instytucjach działających już oddawna w innych krajach zachodnich, to przecież w praktycznym zastosowaniu nie zawsze korzystać może z tych wzorów, ale musi sobie stwarzać nowe, mając do czynienia z odmiennym materiałem w ludziach i z innymi stosunkami gospodarczymi w kraju. A powtórę warunki te skutkiem samego już wydłużonego geograficznego położenia kraju, odmiennych własności gleby i różnic etnograficznych są bardziej różnorodne a jeśli nie tak skomplikowane jak gdzie indziej, mniej się jednak nadawać mogą do ujęcia w pewne ogólne prawidła.

Z tych powodów nie możemy od instytucji wędrownej nauki rolnictwa u nas w tym stanie domagać się, aby jej skutki były już widoczne i znaczące — jest to raczej początek usiłowania zmierzającego powoli i stopniowo do tego celu, wynika to już ze szczupłości sił, jakimi ta instytucja dziś rozporządza w stosunku do obszaru kraju, jego ludności i tego wszystkiego, co na tem połu byłoby do zrobienia. Czterech fachowych ludzi działających w tym zakresie, mogą najzupełniej wystarczyć do tych prób jakie się do tychczas uskutecznia, ale siły te okazałyby się o wiele niewystarczającymi z chwilą, gdybyśmy od instytucji zażądać mieli prawidłowego działania w całym kraju i widocznych skutków z jej działalności.

Jeżeli jednak kraj nie może jeszcze spodziewać się od nowej instytucji tej skuteczności i rezultatów bardziej wpadających w oko — to w każdym razie łożąc na ten cel fundusze, wymagać musi, aby przynajmniej z roku na rok widocznym był pewien postęp w tym kierunku i stopniowe udoskonalenie się instytucji samej. Śmiemy twierdzić, że pod tym względem nie brak pewnych rezultatów — materiały uzbierane z dotychczasowych doświadczeń i zmiany wprowadzone do wędrownej nauki rolnictwa pozwalają tuszyć, iż będą one coraz widoczniejsze.

Dołączone ./ (Al. 1.) do sprawozdania tabelaryczne wykazy poszczególnych nauczycieli, podają wprawdzie ilość gmin, gdzie się odbywały w ciągu roku wykłady, jakie tematy na nich poruszono, nawet w przybliżeniu ilość słuchaczy korzystających z nich: ale szczegóły te, nie mówią o pożytku jaki z takiej działalności wypływa, co najwyżej zaświadczyć tylko mogą o pilności i zapobiegliwości nauczyciela. Pewniejszego przekonania o pożytku czy bezcelowości wędrownych pouczeń, nabieramy z miesięcznych sprawozdań nauczycieli, z ich spostrzeżeń, faktów jakie cytują, wyników na jakie się powołują — o ile one odpowiadają istotnemu stanowi rzeczy.

Ocenienie działalności nauczyciela w pewnej miejscowości i zawyrokowanie o ile wykłady jego przynoszą korzyść, lub chybiają celu, i po czyjej stronie leży wina w razie nie dość pomyślnego wyniku jest nader trudnem, spostrzeżenia takie są z natury rzeczy nie dość wybitnie w oko wpadające, a w każdym zaś razie, jeżeli gdzie występują, to dopiero po pewnym czasie i łącznie z działaniem innych czynników, od których tak łatwo rozdzielić się nie dadzą.

Mamy niejaką pewność, że wędrowną nauką w poszczególnej gminie dodatnio oddziaływać może, skoro nauczyciel konstatuje: że zainteresowanie słuchaczy było widoczne, że w dyskusyi zabierali oni głos i zadawali nauczycielowi pytania, że wreszcie wyrażali życzenia, a czasem nawet zanosili do Wydziału kraj. prośby pisemne, aby nauczyciel wędrowny do ich gminy zjechał z wykładem, lub też dopomógł im wskazówkami i fachową poradą, przy pewnych szczegółowych usiłowaniach.

Ze sprawozdań dowiadujemy się, że objawy tego rodzaju miały miejsce — nie brak jednakże i takich, gdzie nauczyciele z otwartością przyznawali, że zabiegi ich i starania chybiły celu, że ludność w tych gminach, jakkolwiek zgromadzała się nawet dość licznie, ale prawdziwego zainteresowania wśród nich nie można było dostrzedz; w ogóle, materiały do wędrownej nauki okazywał się tu mniej przydatny.

Nie brak wreszcie i faktów, któreby wskazywały wprost już na to, że wykład wędrownego nauczyciela w poszczególnej gminie, czy okolicy, przyniósł jakiś realny pożytek. Gdy nauczyciel po upływie pewnego czasu, zjechał po raz wtóry do tej samej miejscowości i naocznie przekonał się na miejscu, że włościanie zastosowali się w pewnych specjalnych wypadkach do jego poprzednich wskazówek, że sami oni przyznawali, że to im wyszło na korzyść, a nawet innych sąsiadów zachęcił ten przykład do naśladownictwa — to takie już szczególne wypadki wskazywałyby bezpośrednio na to, że wędrowną nauką rolnictwa, może być w niektórych okolicach kraju pożyteczną, jeżeli tylko będzie odpowiednio pokierowaną, a ludzie poświęcający się jej, potrafią z całą sumiennością wyzyskać te sprzyjające warunki. Nauczyciele wędrowni, w miesięcznych swoich sprawozdaniach podają takie fakty, przytaczają gminy, w których gospodarze poszli za ich poradą, ulepszając swoje gnojowniki, stosowujące do ziemi głębszą orkę, czy wreszcie zasiewając więcej roślin pastewnych, niż to miało miejsce dotąd. Tu i ówdzie przy pomocy rozdawanych nasion, udało się zachęcić gospodarzy do używania doborowego ziarna przy siewie, i uprawiania tych roślin, na które dotąd nie zwracano żadnej uwagi, chociaż warunki miejscowe odpowiadały uprawie ich najzupełniej, jak n. p. uprawie łubinu, końskiego zębu i buraków. Nawet sztucznych nawozów zaczęto w niektórych gminach próbować, po doświadczeniach przeprowadzonych poprzednio przez nauczyciela z dobrym skutkiem. Natomiast najdrobniejsze rezultaty wykazują nauczyciele wędrowni ze starań swoich zmierzających do podniesienia racjonalnego chowu bydła w naszych gospodarstwach mniejszych. Praca w tym kierunku wymaga już większych zachodów i ciągłości dodatniego oddziaływania; zmiana na lepsze wystąpić może dopiero, gdy nasz rolnik umiejętniej zacznie wyzyskiwać rolę, a staranniej nauczy się chodzić koło swoich łąk i pastwisk. Jeżeli nauka wędrowną na tem polu coś zdziała, nie będzie to bez wpływu i na racjonalniejszy chów bydła.

Powiedzieliśmy już, że z doświadczeń jakie dotychczas wędrowną nauką poczyniła, Wydział krajowy starał się na przyszłość korzystać, zaprowadzając zmiany i udoskonalenia, jakie się potrzebne w ciągu akcji okazują, a na których wprowadzenie i fundusze i stosunki krajowe starczą. Ważniejsze pozwalamy sobie tu podnieść.

Początkowo, z chwilą wprowadzenia w życie wędrownej nauki, panowało u nas przeświadczenie, że instytucja taka, przedewszystkiem powinna skierować swoją działalność w te okolice kraju, gdzie stosunki gospodarcze wśród ludności włościańskiej znajdują się w najbardziej opłakanym stanie, gdzie niezarność i nieświadomość wymagają silniejszego bodźca ze strony kraju — w ogóle, gdzie istnieje większa potrzeba zmiany

tych stosunków na lepsze. Zapatrywania te okazały się mylnymi. Wędrorna nauka rolnictwa w takich okolicach wydawała najdrobniejsze rezultaty, nauczyciel wędrowny tutaj nie znajdował najczęściej żadnego podatnego materiału do swej działalności fachowej, a ograniczać się chyba musiał do pedagogicznej strony nauczania, przewyciężać musiał apatyę i stwarzać dopiero zainteresowanie się w słuchaczach. To nie mogło być zadaniem wędrownego nauczyciela; na to niewystarczałyby zresztą jednorazowa lub dwukrotna bytność jego w gminie. Kulturalne kształcenie umysłów, budzenie w ludziach ducha przedsiębiorczości, pozostawić należy całemu szeregowi innych czynników, działających w tym kierunku przez dłuższy czas. Właściwie działalności nauczyciela wędrownego nie można nawet ściśle identyfikować z pojęciem »nauczania« w tem znaczeniu, jaki zwykliśmy przypisywać temu wyrazowi, mówiąc o szkole, piśmiennictwie itd. Nauczyciel wędrowny na swoim stanowisku, powinien być raczej uważany za fachowego doradcę, instruktora, udzielającego swoich porad i wskazówek, tam, gdzie ludność okazuje już chęci zastosowania się do nich, pragnie zaprowadzić pewne udoskonalenia, o korzyści ich jest przekonaną, a jedynie brak jej pomocy człowieka, któryby wykazał błędy, a wskazał drogi właściwego postępowania. Gorliwy nauczyciel wędrowny, znalazłszy się na tem gruncie, mógłby bardzo wiele pożytecznego dokazać.

Wydział krajowy przyszedł zatem do przekonania, że działalność nauczycieli wędrownych na przyszłość powinna być skierowaną nie w powiaty i okolice najbardziej ekonomicznie zaniedbane i intelektualnie zacofane, ale przeciwnie w te strony, gdzie ludność wiejska postąpiła przynajmniej już o tyle, że chce i potrafi korzystać z rad i wskazówek udzielanych jej przez takiego doradcę.

Do tych wskazówek starano się już częściowo zastosować w praktyce, przeznaczając na razie nauczycielom wędrownym powiaty: Lwowski, Przemyski, Jarosławski, obecnie zaś i Łańcucki.

Kilkuletnie doświadczenie pouczało dalej: że nauka wędrowna, licząc się z dotychczasowymi siłami swojemi, nie powinna się rozpraszać na wielkie przestrzenie kraju, ale przeciwnie powinna być skupioną przez pewien dłuższy czas w jednej i tej samej okolicy. Jeżdżenie po kraju, ciągle przenoszenie się z miejsca na miejsce, jednorazowa bytność nauczyciela w gminie, parogodzinna pogadanka, nie mogą wystarczyć na przeprowadzenie choćby najskromniejszego zadania. Nauczyciel wędrowny powinien i dobrze znać warunki gospodarcze i ekonomiczne dane okolicy, w której ma nauczać, i w ciągłej być styczności z ludnością miejscową, i móż się wreszcie przekonywać o ile do jego wskazówek ludność ta się przystosowuje. Ma to wreszcie i tę dobrą stronę, że włościanin nasz, mając możność bliższego poznania nauczyciela, nabiera z czasem do niego zaufania i sam zgłasza się w każdym wątpliwym wypadku. Wychodząc z tego założenia Wydział krajowy postanowił wydzielać nauczycielom wędrownym stale po jednym lub dwa powiaty na czas dłuższy. Pełna komisya rolnicza na posiedzeniu z dnia 3. października wyraziła w tym przedmiocie opinię jeszcze dalej idącą, a mianowicie była zdania: że nauczycielom wędrownym na przyszłość należałoby wyznaczać nie powiaty, ale pewne okolice, zbliżone do siebie. czy to jednakowym sposobem zagospodarowania, czy glebą tą samą, lub innymi warunkami, które ją wyodrębniają i nadają temu kawałkowi ziemi cechę wspólną.

Skutkiem tego, przychylając się do opinii komisji, polecono p. Gurskiemu ograniczyć w przyszłym roku swą działalność nauczycielską do pasu plantacji buraczanej w okolicznych gminach cukrowni przeworskiej; przeznaczyło p. Mieleckiemu te strony pow. Jaworowskiego, gdzie system gospodarstw rolnych powinien być bardziej przystosowany do piaszczystej gleby, jaka się tam znajduje; pozostawiając wreszcie p. Traczewskiego, przy jego dotychczasowej działalności w podmiejskich okolicach Lwowa, gdzie ludność ze względu na łatwy zbyt produktów ogrodowych, pielęgnuje z korzyścią tę gałęź gospodarstwa.

Wreszcie co do sposobu i zakresu, jakie należałoby nadać wędrownej nauce, aby była przystępniejszą dla naszego włościanina i potrafiła obudzić w nim większe zainteresowanie, to i tutaj kilkuletnie doświadczenie dostarczyło już nieco wskazówek. Przedewszystkiem wykład sam, chociażby był podany i w najprzystępniejszej formie, mogący chwilowo nawet zaciekawić słuchaczy, nie osiągnie przecież pożądanego skutku, jeżeli nauczyciel wędrowny ograniczy się do tego jednego środka. Przeciwnie, praktyczne jego wskazówki, jak demonstracye w polach i w obejściach włościańskich, często nakłonienie jednostki do przeprowadzenia próby, dostarczanie nasion do siewu, szczepów do ogrodu, doraźna pomoc weterynaryjna w nadarzającym się wypadku i t. d. o to zawsze są ślady,

które pozostawały w gminie po bytności nauczyciela wędrownego i dawały mu przytem wdzięczny temat do szczegółowej dyskusyi, i stawiania różnych zapytań.

Jeżeli przeglądniemy te wszystkie wypadki na jakie się powołują nauczyciele wędrowni w swoich sprawozdaniach jako na skutek swych usiłowań, to zobaczymy, że wszystkie one nie dostały się na zagon włościański wprost ze sali wykładowej, ale przeniosła je tam ręka nauczyciela — powiedzmy przenieś — gdy była czynną, siejąc z nimi lepszym ziarnem, orząc głębiej, lecząc skuteczniej, czy też szczepiąc szlachetniejsze drzewa. We wszystkich wypadkach dostrzegamy silniejszy związek między nauczycielem wędrownym a tem co się zrobiło, czego dopilnowało, a dalszy dopiero z tem, co z katedry było powiedziane. Jeżeli zaś i wykład nie był bez znaczenia, to z pewnością poruszał temat obudzający szczególniejsze zainteresowanie w gronie słuchaczy i wyzyskać potrafił sposobność jaką, do zastosowania w praktyce.

To też zawsze najmniejszy dawały rezultat, ogólne wykłady, poruszające naraz wiele spraw chociażby bardzo ważnych dla rolnika; najwięcej natomiast specjalne, przystosowane do chwili i do potrzeb danej miejscowości. Nie możemy tu mieć na myśli, aby nauczyciel wędrowny mógł być tylko specjalistą w jednej gałęzi gospodarstwa, tam gdzie wszystkie wiążą się ze sobą; ale to nie przeszkadza bynajmniej jeszcze temu, że w gminie, w której daje się dostrzegać wyraźniej jakaś specjalność, przywiązana do miejsca czy do ludzi, to na taki przedmiot powinien nauczyciel położyć tem szczególniejszy nacisk, wiedząc przytem, że zawsze w takich razach liczyć może i na chętniejszych słuchaczy lepiej orjentuujących się przy pouczeniu. Nauczyciele wędrowni skonstatowali to nieraz, że bytność ich w gminie, wtenczas była najbardziej skuteczną, gdy zjeżdżali do niej z góry powziętym planem: omówienia uprawy lnu i konopi, wiedząc, że tam ludność trudni się tkactwem; uprawy roślin pastewnych, gdzie wychów bydła był znaczny; melioracyi łąk i pastwisk, gdzie właśnie miejscowa ludność skarżyła się od dawna, że z nich nie wielki ma pożytek. A po zatem miał jeszcze nauczyciel zawsze dosyć sposobności do omówienia i innego przedmiotu. Sami zresztą włościanie pod tym względem dają wskazówki jak postępować należy, bo jeżeli z ich strony wychodzi kiedy prośba, żądająca przyjazdu wędrownego nauczyciela, to żądania takiego nigdy nie stawiają ogólnie, w tem znaczeniu: aby ich ten pan pouczył jak gospodarować należy, ale aby im dopomógł poradą w takim, a takim specjalnym wypadku. Gdyby do nauki wędrownej udało się z czasem wprowadzić na szerszą skalę tę metodę przy postępowaniu, że same gminy dopominałyby się o przyjazd nauczyciela — wówczas byłoby już zbytecznym nawet zastanawiać się nad pytaniem: czy nauka wędrowna przynosić może korzyść? a pozostałoby co najwyżej dać odpowiedź na to jeszcze: czy ludzie biorący w niej udział odpowiadają swemu zadaniu?

Bo też nie wiele znajdziemy podobnych instytucyi, których pożyteczna działalność w tak wysokim stopniu byłaby zależną od jednostek w nich działających, od ich indywidualizmu, nie tylko wysokiego poczucia obowiązku, ale i przejęcia, zamiłowania się w nim, oprócz fachowej wiedzy i od praktyczności przy wykonaniu, jak to ma miejsce przy nauce wędrowej rolnictwa. Jednostka postawiona na tem stanowisku, musi mieć szeroki zakres samodzielności, rezultatów z jej starań nie da się ująć w żaden ścisły szablon rubryk, należyte spełnianie obowiązków, można poddać kontroli co do miejsca i czasu, ale o wiele już trudniej co do treści, sprawozdania mogą być mniej lub więcej formalne — a w takich razach, tylko poczucie obowiązku wypełnić potrafi, te wszystkie braki, a przez to człowiek nabiera tu tem większego znaczenia. Nauczyciel wędrowny ma nad sobą władzę, której ścisłego obrachunku nie może przedłożyć, ma uczniów, którzy nie składają żadnych egzaminów, skuteczność jego działania w wysokim stopniu zależna jest od materiału z jakim ma do czynienia. I to też wszystko jest główną trudnością z którą ta instytucya mu do walczenia; w jej organizacyi leży powód dla czego nauka wędrowna i w innych krajach nie osiągnęła tego stopnia doskonałości, jakby się to z programu jej spodziewać należało.

W każdym razie staraniem Wydziału krajowego było zarządzić te wszystkie środki, które dawały możność kontrolowania nauki wędrownej. Nauczyciel wędrowny był obowiązany: prowadzić szczegółowy dziennik czynności, uwiadamiać pisemnie co tydzień Wydział krajowy o miejscu swego pobytu, z podaniem tych miejscowości, w których ma zamiar mieć pouczenia; a oprócz tego, z końcem każdego miesiąca, obowiązany był przedłożyć szczegółowe sprawozdanie i wypełnić wykaz odpowiednio rubrykowany. W b. r. Wydział krajowy nie poprzestał na tej kontroli, pragnąc mieć i na miejscu bezpośredniej działalności nauczyciela, ludzi, którzyby z jednej strony interesowali się nauką wędrowną,

z drugiej byli zarazem i świadkami pracy nauczyciela — w tym celu zażądał Wydział krajowy od sześciu powiatów zamianowania delegatów. Wszystkie Wydziały powiatowe uczyniły zadość powyższemu zadaniu, nadsyłając listę osób, które przyjęły na siebie taki obowiązek.

Ważniejsze punkta z działalności poszczególnych nauczycieli wędrownych poruszamy w końcu, mówiąc o każdym z nich z osobna, na tem miejscu wypada nam zanotować jeszcze kilka ogólnych cyfr odnoszących się do całości przedmiotu.

Czterej nauczyciele wędrowni wykazują w tym roku:

	ilość pouczeń	ilość słuchaczy
p. Wiśniewski	70	2.394
„ Gurski	55	3.392
„ Mielecki	24	1.156
„ Traczewski	56	1.860
razem	205	8.802

Z powyższego zestawienia widzimy, że nauczyciele mieli w ciągu roku dwieście pouczeń w stu kilkudziesięciu gminach. W tej cyfrze nie są uwzględnione te wszystkie wypadki, gdzie nauczyciel wykład zapowiedział, do gminy przybył, ale nie mógł zgromadzić włościan, z rozmaitych powodów od niego nie zależnych. Takich wypadków było kilkadziesiąt. W ogóle nauczyciele wędrowni użalają się na te trudności i zawody, jakie ich spotykają przy zorganizowaniu pouczeń, zwłaszcza w gminach dokąd po raz pierwszy zjeżdżają. Z drugiej strony i to niemniej trzeba wziąć na uwagę, że nauka wędrowna nie daje nauczycielowi sposobności do pracy przez ciąg całego roku. Są takie miesiące zimowe, w których z powodów atmosferycznych i stanu dróg, są wreszcie i takie okresy letnie, gdzie z powodu pilnych robót w polu, wędrowny nauczyciel całkiem nie może spełniać swego urzędowania. Czas jego nauczania ogranicza się zatem do 8, najwyżej do 9 miesięcy w roku.

Liczba słuchaczy gromadzących się na wykłady, może być tylko w przybliżeniu obliczana, zresztą wysokość tej cyfry nie koniecznie udowadnia użyteczności. Nauczyciele przyznają, że nie są bynajmniej zadowolnieni z bardzo licznych zgromadzeń, przechodzących 100 osób, zebranych zazwyczaj w ciasnym lokalu, bo wtenczas i spokój nie może być utrzymany i uwaga skupioną, a dyskusya staje się o wiele trudniejszą. Mniejsza zatem ilość zgromadzonych lecz wiedzących, po co przyszli, a nie z prostej ciekawości — daje rezultat z pouczenia korzystniejszy. Zadaniem nauki wędrownej nie może być bezpośrednie oddziaływanie na całe, częstokroć bardzo liczne gminy; nauczyciel wędrowny dążyć powinien przynajmniej do tego, aby w takiej gminie znaleźć kilkunastu, a choćby kilku gospodarzy, którzy chętnie pójdą za jego radami. Z czasem tacy ludzie potrafią już być w gminie najlepszym wzorem i przykładem dla reszty obojętniejszych sąsiadów.

Na środki demonstracyjne przy nauce wędrownej przyznał Wys Sejm na r. 1896 kwotę 320 złr., oprócz tego była jeszcze do zużycia pozostałość z poprzedniego roku.

Z funduszu tego otrzymali w r. b.

p. Wiśniewski	230 złr. — ct.
„ Gurski	243 „ 93 „
„ Mielecki	125 „ — „
„ Traczewski	122 „ — „
razem	723 złr. 93 ct.

Zakupione z tej kwoty rozmaite gatunki dobrych nasion, głównie pastewnych, lnu i kilkadziesiąt ctn. kainitu, rozdane zostały pomiędzy włościan. Środek ten okazywał się zawsze bardzo pomocnym przy nauce wędrownej, nie tylko bowiem, że zachęcał rolników do starania się na przyszłość o dobór lepszego ziarna do siewu, ale co ważniejsza, wprowadzał do uprawy nowe rośliny, dotychczas w okolicy zaniebdywane, jakkolwiek ich uprawa wskazana była przez miejscowe warunki. Ze zaś kwota 320 złr. przeznaczona na ten cel, okazała się za szczupłą, Wydział krajowy uwzględniając rzeczywistą potrzebę wstawił do preliminarza na r. 1897 w tej pozycji kwotę 600 złr.

1. Nauczyciel wędrowny p. Seweryn Wiśniewski. Działalność tego nauczyciela, ograniczała się w tym roku, podobnie jak i w zeszłym do powiatów: Bobreckiego i Przemyślańskiego. Nauczyciel urządził tutaj ogółem 66 wykładów i pouczeń, w połączeniu z demonstracjami na polu i w obejściach gospodarskich, na które zgromadziło się około 2400 słuchaczy. Stosunki gospodarskie w obu powiatach, a zwłaszcza w przemyślańskim pozostawiają bardzo wiele do życzenia, a przytem i ludność miejscowa nie wszędzie była odpowiednio przygotowaną do odnoszenia korzyści z nauki wędrownej; dlatego też p. Wiśniewski wybrał dwadzieścia kilka gmin wyróżniających się w obu powiatach. poświęcając im więcej pracy i starań. Do gmin, które najchętniej zastosowywały się do jego wskazówek zalicza p. Wiśniewski w pow. Bobreckim gminy: Romanów, Dźwinogród, Mikołajów, Podniestrzany; w Przemyślańskim: Stanimierz i Wyżniany.

W okolicznych gminach Mikołajowa dostrzegł nauczyciel zgubny zwyczaj wywożenia i sprzedawania słomy do Lwowa, dlatego też przy każdej sposobności starał się wykazać gospodarzom fatalne skutki wypływające z takiego postępowania. Gdzie trudno było wykorzenieć ten zwyczaj, zalecał p. Wiśniewski gospodarzom. aby przynajmniej ubytek słomy do podściółki starali się powetować używaniem torfu.

W gminie Romanowie rozwija się stosunkowo wcale dobry chów koni; nie rzadko zdarzają się tutaj wypadki, że włościanie zbywają osobniki własnego chowu po 200 i 300 złr. Tem bardziej odczuwać się daje w tej gminie, brak stacyjnego ogiera rządowego w bliskości. W pouczeniach swoich p. Wiśniewski starał się tutaj poruszać takie sprawy któreby miały styczność z głównym celem miejscowych hodowców. W Podjarkowie przy następnej bytności skonstatował nauczyciel, że wielu gospodarzy zastosowało się do jego poprzednich wskazówek, głównie przy ulepszeniach gnojarni, a w niektórych wypadkach widać było zmianę na lepsze przy fizycznej uprawie roli.

Otrzymałszy od Wydziału krajowego zasiłek 150 złr. na zakupno nasion, rozdzielił p. Wiśniewski w 30 gminach między 800 gospodarzy, doborowe nasiona buraków, marchwi pastewnej, traw do podsiania łąk i niektórych odmian kartofli.

Z objazdów swoich po południowej stronie pow. Bobreckiego, odniósł nauczyciel wędrowny to niekorzystne spostrzeżenie, że uprawa lnu i wogóle przemysł tkacki, który dawniej w tych stronach rozwijał się bardzo dobrze, będąc dla ludności źródłem znacznych dochodów, w ostatnich czasach podupadł, głównie z powodu nieznamości ulepszeń technicznych, braku narzędzi i niedostatku odpowiedniego nasienia. W drobnej części starając się zaradzić temu ostatniemu brakowi, rozdał p. Wiśniewski w pięciu gminach nasienie lnu rygskiego.

Przemysł tkacki, o którym wspomnieliśmy, koncentruje się w Podniestrzanach. Kilku dziesięciu gospodarzy trudni się tutaj tym rodzajem przemysłu domowego, który zwłaszcza w gminie daje ludności łatwy sposób do zarobkowania. Włościanie tutejsi nie ograniczają się do przerabiania materiału wyprodukowanego u siebie, ale nawet zakupują w znaczniejszych ilościach przedziwo od okolicznych plantatorów. Tem bardziej wszelkie braki ulepszeń technicznych, występują tu na jaw, a tkaczom miejscowym coraz trudniej przychodzi utrzymać się wobec zamiejscowej konkurencyi. To też włościanie z Podniestrzan widząc to, zwracali się do p. Wiśniewskiego, aby im tenże wskazał drogę, celem wysłania chociażby jednego ucznia ze wsi do szkoły tkackiej. Relacją p. Wiśniewskiego w tej sprawie odstąpiono właściwemu dep. do przychylnego załatwienia.

Mówiąc już o przemyśle tkackim w tych stronach nie możemy pominąć i tego szczegółu, że również i p. Górski kierownik kraj. szkoły wyprawy lnu w Gródku, skoro w lecie b. r. z ramienia Tow. gospodarskiego lustrował te same okolice, przyszedł do podobnych spostrzeżeń, wyszczególniając je w sprawozdaniu przedłożonem Wydziałowi krajowemu. P. Górski, jak się dowiadujemy z tego sprawozdania, przedstawił nawet wniosek komitetowi Tow. gosp. we Lwowie. dążący do założenia w tamtych okolicach, kursu wzorowej uprawy lnu i konopi. Według zdania p. Górskiego, najodpowiedniejszą miejscowością nadającą się do tego celu najzupełniej byłaby gmina Strzeliska, gdzie już istnieje nawet przy tamtejszej szkole ludowej 3 letni kurs rolniczy. Tem bardziej byłoby to wskazaniem, że urządzenie takiego kursu, trwającego do 30 dni w roku, nie pociągałoby za sobą znaczniejszych kosztów.

Specjalnością, jakiej p. Wiśniewski poświęca dosyć czasu w swoich pouczeniach i demonstracjach jest obznajomienie włościan, zwłaszcza tam, gdzie utrzymują dosyć

inwentarza, z najgłówniejszymi przynajmniej sposobami leczenia i pielęgnowania zwierząt domowych. Omawiając ten przedmiot, zawsze znajduje prelegent chętnych słuchaczy, i do wskazówki jego nieraz się włościanie zastosowują. P. Wiśniewski widząc w tym przedmiocie dotkliwy brak taniej i przystępnie napisanej dla ludu książeczki, przygotował do druku: „Poradnik leczenia koni i bydła rogatego“, który ma wyjść staraniem komitetu wydawnictw ludowych.

2. Nauczyciel wędrowny p. Bolesław Gurski. W b. r. p. Gurski miał przydzielone trzy powiaty: Mościski, Przemyski i Jarosławski, w których doprowadził do skutku 59 pouczeń gromadzących ogółem 3.400 słuchaczy. Powiat Mościski, zdaniem nauczyciela, dawał mu najmniej sposobności do skutecznej pracy, zwłaszcza gminy ruskie okręgu Sądowa Wisznia mało okazywały zainteresowania się nauką wędrowną, ludność trudniej tu było zgromadzać i w wyjątkowych tylko wypadkach zastosowała się do wskazówek nauczyciela. Cokolwiek lepsze warunki znalazł p. Gurski tylko w gminach: Strzelcyska, Zakościele i Stubno. W gminie Sokola za jego staraniem zaczęto więcej uprawiać łubinu, do czego się nadaje piaszczysta gleba tej miejscowości. Zresztą nauczyciel w tych okolicach, pouczania swoje ograniczył głównie w kierunku zachęcenia włościan do lepszej uprawy roli, do obsiewania jej w znaczniejszej mierze roślinami pastewnymi i do używania lepszego ziarna przy siewie.

W Przemyskim i Jarosławskim powiecie, gdzie chów bydła stoi cokolwiek wyżej, a włościanie zdradzają więcej chęci do ulepszeń w tym kierunku skierował p. Gurski główną uwagę na ich łąki i pastwiska zaniedbane, często poprowadzeniem jednego rowu dające się łatwo osuszyć. W Torkach, gdzie inwentarz w gminie jest bardzo liczny, przypada bowiem $1\frac{1}{2}$ —2 sztuk na morgę, a przytem, z powodu bliskości miasta, panuje zwyczaj, zresztą popłatny, wywożenia siana i koniczyny do Przemyśla, zadaniem nauczyciela była tutaj wskazując na złe skutki, wypływające z takiej gospodarki, pobudzić włościan do większej troskliwości przy obchodzeniu się z łąkami, a przynajmniej do wynagrodzenia ubytków w nawozie stajennym, znaczniejszą uprawą roślin pastewnych niż dotąd. W Rokietnicy, pow. Jarosławskiego, dostrzegł p. Gurski w gospodarstwach tamtejszych nie jedną zmianę na lepsze. Gnojarnie mają już lepiej urządzone, sieją dosyć końskiego zębu, bronują koniczynę, co dawniej nie bywało i w ogóle znacznie już lepiej zaczynają uprawiać ziemię. W Muninie postąpiło osuszenie łąk i pastwisk rowami, a powiększyła się uprawa roślin pastewnych.

W jednym ze swoich sprawozdań miesięcznych przedstawia p. Gurski w ten sposób dawny stan gospodarstw włościańskich, w tych miejscowościach, gdzie szerzył przez 2 lata wiadomości rolnicze, a te zmiany i udoskonalenia, jakie już teraz są tam widoczne. p. Gurski pisze:

„Z nader małymi wyjątkami gospodarstwa włościańskie przedstawiały się jak następuje: obchodzenie się z nawozem było prymitywne, gnój w jamie nie rozprawiony pod okapem, z którego spływała nań deszczówka i wypłukując go, unosiła z sobą gnojówkę rowkiem umyślnie wykopanym. Gnój w ziemie wywieziony składano w małe kupki nieubite i nieopatrzone ni ziemią ni śniegiem; przyorywano go tak głęboko, że po 2 latach odorywał się nieprzeżyły. Orki były ogólnie płytkie, zagony często wypukłe, ztąd hakówki poprzeczne uniemożliwione. Nasienia bardzo mało kto zmieniał. Uprawa pastewnych prawie nie istniała, z wyjątkiem małej ilości gmin w pobliżu Jarosławia i Przemyśla, a i tu oprócz koniczu i mięszanek, ograniczała się do bardzo małej ilości buraków.

Obecnie u wielu gospodarzy w tych gminach widzi się szanowanie gnojówki, a u niektórych bardzo dobre gnojarnie. Kupy gnoju wywożone w ziemie ubijają, gdzie nigdzie śniegiem lub ziemią nakrywają, a gnój płyciej przyorują. W kilku miejscowościach poczęto głębiej orać, w Jarosławskim powiecie prawie wszędzie zniesiono wypukłe zagony, i tam, gdzie rozdrobnienie gruntów na to pozwala hakują w poprzek. W wielu miejscowościach pokładają szczególnie mięszaneczyska i strączkowe zaraz po zbiorze. Na piaskach siew łubinu znacznie się rozszerzył, a u niektórych gminach o glebie gliniastej, gdzie dałem na próbę łubin niebieski, do wsiewania go w żyto, włościanom bardzo się to podobało i zamierzają w przyszłości częściej go siać, wtedy gdy zmuszeni brakiem innego pola, sieją żyto w żytnisku.

Uprawa roślin pastewnych znacznie się zwiększyła a szczególnie upowszechniły się obok buraków: bulwy, sporek a potroszę i koński ząb; również siew lucerny coraz

więcej rozszerza się. W miarę tego i żywienie bydła polepsza się. Używanie nawozów sztucznych pomału się zwiększa, a wszędzie prawie starają się o zmianę i czystość nasienia. W niektórych gminach wzięto się do osuszania łąk otwartymi rowami.

„Pastwiska gminne, te obszary które wprost jako nieużytki uważać trzeba i te pastwiska w kilku gminach uległy zmianie na lepsze. Podzielono je na części, a ostatnio w Sułkowszczyźnie koło Mościsk opatrzone tablicami, oznaczającymi miejsca gdzie ma się paść bydło, gdzie świny, a gdzie gęsi. W jesieni wielu zamierza łąki kainitem sprawiać.“

„Oprócz tego, jako wielki postęp uważam, że początkowa nieufność do nauczyciela wędrownego przez te trzy lata zmieniła się w większej części miejscowości w zaufanie, czego dowodem, oprócz różnych pytań o rady w czasie mego pobytu w gminie, liczne listy, odbierane od włościan a dotyczące przeważnie kwestyi zakupna nasion i prośby wielu o zanotowanie mi adresu mojego.

Mijałbym się z prawdą gdybym ten postęp w różnych kierunkach odniósł do wszystkich włościan w tej lub owej gminie, lub do znacznej ich części. Przeciwnie jest to tylko kilku lub kilkunastu gospodarzy w gminie, a jest też wiele gmin gdzie prawie postępu nie widać. Sądzę jednak, że rzecz to całkiem naturalna, wszak i między inteligentnymi gospodarzami w większych posiadłościach, nie każdy jest dobrym gospodarzem, nie każdy nawet widząc coś dobrego u sąsiada, lub przeczytawszy o czymś, chce odstąpić od dawnego zwyczaju — o ileż większy procent takich samych konserwatystów starych błędów gospodarskich musimy przyjąć między nieoświeconym ludem,

III. Nauczyciel wędrowny p. Karol Mielecki był czynnym na tem stanowisku zaledwie kilka miesięcy w r. 1896. Skutkiem polecenia Wydziału krajowego udał się bowiem z początkiem kwietnia do kraj. niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach, celem zastępowania chorego nauczyciela do nauk elementarnych, p. Oleskowa, a skoro tenże ustąpił z posady, p. Mielecki do końca półrocza sprawował czynności nauczycielskie w szkole. W najkorzystniejszych zatem miesiącach dla nauki wędrownej nie objęzdzał nauczyciel przydzielonych mu powiatów: Żółkiewskiego i Kamionckiego.

IV. Nauczyciel wędrowny p. Witold Traczewski. Okolice Lwowa, ze względu na bliskość targu i łatwość zbycia produktów, zwłaszcza ogrodowych, a przytem i z powodu cokolwiek wyższego stopnia inteligencji, w ludności miejscowej i pewnego już zmysłu przedsiębiorczego u niej — przedstawiają okolice te kilkunastokilometrynym pasie wdzięczniejsze, pole do pracy przy nauce wędrownej, a nawet w niektórych specjalnych uśiłowaniach jak n. p. w ogrodnictwie lub sadownictwie nie brak i tego już ułatwienia, że ludność sama się żądają staje udzielania jej tej fachowej pomocy.

W pow. Lwowskim sposób gospodarowania stawowego jest już lepszy niż gdzie indziej; przedewszystkiem wyzyskanie fizykalnych własności, ziemi, przez bardziej staranną uprawę roli, odrazu rzuca się tu w oko — w każdym razie do wyjątków już należą tak zacofane i opuszczone gminy jak n. p. Basiówka. W niektórych gminach i kultura lasowa jak w Rudnie, zaczyna być racjonalniej prowadzoną. Natomiast łąki prawie wszędzie, pozostawiają b. wiele do życzenia, skutkiem ich mokrego i torfiastego położenia, wymagają one znaczniejszych melioracyi.

W okolicach Szczerca i Pustomyt, zaczęli włościanie w ostatnich czasach zakładać chmielarnie, wczem im był pomocny nauczyciel wędrowny. Niemniej i chów koni podnosi się tutaj, dzięki rządowej stacyi ogierów; to samo skonstatować można w okolicach Biłohorszczy i Bartatowa, gdzie widocznie są już ślady pomocy jaką oddaje włościanom niedawno założona stacya w tej ostatniej gminie.

Chów świń jest w całym powiecie znaczny, ale co do jakości produktu, bynajmniej nie odpowiada jeszcze dzisiejszym wymaganiom targowym. Rasę krajową wyłącznie utrzymywaną, należałoby uszlachetnić odpowiedniemi krzyżowaniami P. Traczewski, czynił w tym kierunku starania u Wydziału pow. lwowskiego i Towarzystwa gos. aby udało się założyć przynajmniej dwie chlewnie zarodowe Yorkschirów w pow. tutejszym, nauczyciel otrzymał upewnienie, że sprawa ta w przyszłym roku pomyślnie załatwioną zostanie.

Wskazaniem było nauczycielowi wędrownemu w pow. Lwowskim, zaopiekować się szczególnie ogrodnictwem i sadownictwem, to też p. Traczewski, w kilkunastu gminach jak Pikułowicach, Malechowie, Szczercu, Dawidowie i t. d. niejednokrotnie udzielał włościanom tutejszym fachowej pomocy przy zakładaniu inspektów, sadzeniu i szczepieniu

drzewek owocowych. Zwłaszcza w gminach okolicznych Winnik gdzie koloniści zajmują się sadownictwem, ludność z Winniczek i Gańczarek, mając taki przykład pod okiem, opłacający się ich sąsiadom dobrze, przystosowywała się do wskazówek nauczyciela, a wielu sadzić już zaczęło szlachetniejsze szczepy. Wydział krajowy przywiązując pewne znaczenie do podniesienia sadownictwa w okolicach Lwowa, upoważnił p. Traczewskiego do pobrania 500 sztuk szczepów. ze szkółki owocowej przy szkole roln. w Czernichowie, celem rozdania ich w okolicznych gminach. W ostatnich czasach p. Traczewski dopilnowywał tych robót.

Działalność krajowego instruktora mleczarstwa.

Głównem zdaniem inspektora mleczarstwa jest: rozpowszechniać słowem i piśmem potrzebę i sposób racjonalnego urządzenia i prowadzenia gospodarstwa nabiałowego i udzielać rolnikom szczególnych rad i wskazówek fachowych, odnoszących się do urządzenia mleczarni, przeróbki mleka, zbytu produktów mleczarskich i t. p. tudzież zawiązywania i przeprowadzenia spółek mleczarskich produkcyjnych i handlowych. Zarazem obowiązany jest instruktor odbywać w krajowych niższych szkołach rolniczych kilkotygodniowe kursa popularnej nauki mleczarstwa.

Wypełniając to zadanie udawał się kraj. instruktor mleczarstwa p. Dr. Urban Wareg Massalski, podobnie jak to co roku czynił, w różne okolice kraju, na żądanie, czy do prywatnych właścicieli, czy też Towarzystw rolniczych i udzielał bądź szczegółowych rad, bądź też miewał wykłady połączone z demonstracjami, którymi pouczał i zachęcał do więcej racjonalnego prowadzenia gospodarstwa nabiałowego. Z miejscowości, w których działalność instruktora dłuższy czas trwała, gdzie oprócz kilku wykładów zajmował się praktycznym wykazywaniem korzyści używania nowszych przyrządów mleczarskich a zarazem zachęcał do zawiązywania spółek nabiałowych, wymienić należy jako najważniejsze: na zaproszenie Kółka rolniczego w Czernichowie przy którym zamierzono założyć spółkę mleczarską, prócz kilku wykładów dla wykazania korzyści spółek włościańskich przeprowadził instruktor próby porównawcze, o ile korzystniejszym jest używanie nowych przyrządów mleczarskich od dotychczasowych. Dodatnie rezultaty zachęciły włościan do zajęcia się założeniem spółki mleczarskiej. Podobne pouczenie wraz z doświadczeniami porównawczemi z wyrobem masła za pomocą centryfugi przeprowadzone były w Stroniu w powiecie Limanowskim, gdzie wśród bardzo licznie zgromadzonych członków kółka rolniczego wykazywano korzyści postępowego sposobu wyrobu masła i zachęcono do zawiązania spółki mleczarskiej włościańskiej. Z niemniejszą korzyścią dla włościan pracował instruktor w Biskupicach i Jodłowniku, gdzie hodowla bydła na wyższym stopniu rozwoju się znajduje, i pouczał o celach i korzyściach spółek nabiałowych i nakłaniał do ich zawiązywania.

Szczegółowy wykaz, dodany jako Alegat 2. podaje miejscowości, w których instruktor udzielał pouczeń, oraz wymienia tematy, które były przedmiotem tych naukowych pogadanek obok wyliczenia praktycznych demonstracji, bez których nie mogły się obejść pouczenia. Z wykazu tego okazuje się, że instruktor mleczarstwa, po koniec listopada bieżącego roku, był w 30 miejscowościach i miał 54 pouczeń, w których brało udział 663 słuchaczy.

Bezpośrednim skutkiem pouczania instruktora było, że w wielu gospodarstwach przeprowadzono konieczne ulepszenia, zakupując przyrządy mleczarskie, bez których żadna mleczarnia postępową obejść się nie może, jeśli szuka zbytu, swoich produktów na targach zagranicznych. W nabywaniu tych przyrządów był zawsze pomocnym instruktor mleczarstwa, który nadto przyczynił się do racjonalnego obchodzenia się z nabiałem i lepszemu wyzyskaniu tego produktu tam, gdzie o radę i wskazówki bywał wzywany. Wreszcie ułatwienie zakładania spółek mleczarskich wiejskich przez naoczne wykazywanie korzyści przerabiania nabiału zapomocą centryfugi jest także zasługą instruktora.

Wspomnieć tu wypada o akcyi komitetu Towarzystwa rolniczego krakowskiego w sprawie zawiązania się Towarzystwa handlowego dla zbytu masła i sera szwajcarskiego w Galicyi, czego głównym inicjatorem był kraj. instruktor mleczarstwa, który prócz przedstawienia tej sprawy, wygotował projekta i statuty takiego stowarzyszenia producentów, stanowiące następnie przedmiot obrad ankiety umyślnie w tej sprawie zwołanej.

Ponieważ do obowiązków instruktora należy także odbywanie kursów nauki mleczarstwa w kraj. niższych szkołach rolniczych, przeto miał w bieżącym roku kilkodniowe wykłady o mleczarstwie w dwóch szkołach rolniczych, mianowicie w Horodence, i Jagielnicy.

Oprócz wyżej wyliczonych czynności miewa instruktor mleczarstwa co 14 dni wykłady w Krakowie i we Lwowie o gospodarstwie nabiałowym, które to wykłady połączone są znowu z demonstracjami i pouczeniami o maszynach mleczarskich. Wykłady w Krakowie odbywają się w Muzeum przemysłowym, we Lwowie zaś w gmachu Wydziału krajowego.

Uchwałą Wysokiego Sejmu, powziętą w skutek sprawozdania komisji gospodarstwa krajowego o czynnościach instruktora mleczarstwa z roku 1895, wezwany został Wydział krajowy, aby się starał upatrzyć odpowiednią osobistość na posadę krajowego instruktora mleczarstwa, i aby na najbliższej sesji sejmowej przyszedł z odpowiednim wnioskiem w sprawie systemizowania podobnej posady.

Z powyższej uchwały Wysokiego Sejmu, jak również ze sprawozdania komisji gospodarstwa krajowego jasno się okazuje, iż wolą Wysokiego Sejmu było prócz instruktora mleczarstwa, któryby pouczając o racjonalnem obchodzeniu się z nabiałem wpływał na podniesienie produkcji nabiału, mieć i drugą osobistość, która zajmowałaby się specjalnie stroną czysto handlową, to jest organizacją handlu nabiałem, wyszukiwaniem miejsc zbytu, a wreszcie i tworzeniem spółek mleczarskich. Staraniem przeto Wydziału krajowego było przedewszystkiem wyszukanie odpowiedniej osobistości, któraby równolegle z działalnością instruktora około produkcji, zajęta była stroną handlową w ułatwieniu zbytu produktów nabiałowych. Starania te jednak nie przyniosły na razie dodatniego rezultatu i Wydział krajowy nie znalazł dotąd odpowiedniej osobistości.

Natomiast starał się Wydział krajowy, po zasięgnięciu opinii kraj. komisji dla spraw rolniczych zaprowadzić na razie pewne zmiany w nauce wędrowniej mleczarstwa. Powodem do tego było, iż p. Dr. Massalski z dotychczas zajmowanej posady krajowego instruktora mleczarstwa z końcem roku 1896 ustąpił. Wobec tego rozpiisał Wydział krajowy konkurs na posadę instruktora mleczarstwa, dodając do jego obowiązków jeszcze i ten, aby pracował w biurze Departamentu kultury krajowej Wydziału krajowego stale, o ile nie będzie zajęty spełnianiem obowiązków instruktora.

Wskutek rozpisanego konkursu podało się trzech kandydatów. Z pomiędzy nich Wydział krajowy zamianował prowizorycznie p. Jana Biedronia, ukończonego ucznia szkoły Dublańskiej i praktycznie obeznanego z gospodarstwem wiejskiem, który jako stypendysta Wydziału krajowego z bardzo dobrym postępem odbył kursa mleczarskie za granicą w Nortrup i Kleinhof-Tapiau, a nadto od dłuższego czasu jest czynnym na polu mleczarstwa, prowadząc i zakładając spółki mleczarskie. P. Biedroń rozpoczął swoje urzędowe czynności z dniem 1. października b. r., od tego czasu zorganizował dwie mleczarnie dworskie a mianowicie: w Hawłowicach górnych i w Putiatyńcach i był czynnym przy organizacji spółek włościańskich w Czernichowie i Królówce. W najbliższej przyszłości polecane ma udać się do powiatu Kossowskiego, ażeby tam przy pomocy Wydziału powiatowego i Banku chrześcijańskiego, które to prosily, zorganizować handel produktami niabiałowymi a w szczególności bryndzą.

Wydział krajowy już obecnie przyszedł do przekonania, że ażeby uczynić skuteczniejszą działalność instruktora na polu zakładania spółek mleczarskich, potrzeba koniecznie dodać mu do pomocy ludzi, którzy obeznani praktycznie z mleczarstwem, mogliby nadzorować kolejno nowo urządzone mleczarnie, które bez umiejętnego prowadzenia zaraz z samego początku swego istnienia upaść mogą. Takimi pomocnikami mogliby być ukończeni uczniowie kraj. niż. szkół rolniczych, którzy odbyli praktyczne kursa mleczarstwa. Kandydatów, kształconych na koszt funduszu krajowego, zupełnie ukwalifikowanych nie brak; Wydział krajowy nie posiada jednak funduszy, które zapewniłyby im roczne utrzymanie. Zdaniem Wydziału krajowego koszta utrzymania takiego pomocnika instruktora nie powinny być wielkie i przenosić 300 zł. rocznie. Wychodząc z tego przypuszczenia wstawił Wydział krajowy do preliminarza budżetu wydatków na rok 1897 kwotę 300 zł. na utrzymanie na razie jednego tylko pomocnika instruktora.

Na podstawie powyższego sprawozdania Wydział krajowy wnosi :

Wysoki Sejm raczy uchwalić :

- 1) Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o czynnościach krajowych wędrownych nauczycieli gospodarstwa wiejskiego i instruktora mleczarstwa.
- 2) Sejm wstawia do rubr. XV. budżetu wydatków kwotę 300 zł. na utrzymanie jednego pomocnika instruktora mleczarstwa.

**Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi
z Wielkim Księstwem Krakowskiem.**

Lwów, dnia 11. grudnia 1896.

Marszałek krajowy:

St. Badeni w. r.

Sprawozdawca:

Edward Jędrzejowicz w. r.

Członek Wydziału krajowego.

ALEGAT

do sprawozdania Wydziału krajowego

o czynnościach

nauczycieli wędrownych gospodarstwa wiejskiego,
uprawy lnu, konopi, weterynaryi i mleczarstwa

za rok 1896.

Do L. W. kr. 78.760/96.

Wykaz wykładów, pouczeń i demonstracyj

przeprowadzonych przez krajowych wędrownych nauczycieli gospodarstwa wiejskiego

w roku 1896.

1. P. Seweryn Wiśniowski.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
1	Romanów (pierwsze pouczenie).	O nawozach, torfie na ściółkę który się tu znajduje. O uprawie koniczyny, tępieniu kianiki która się pojawiła wzdęciu u bydła. Uprawa buraków pastewnych; uprawa marchwi pastewnej. O kowzysciach z pogłębienia orki i jak pogłębienie wykonywać; także o pielęgnowaniu sadów, które tu są dość liczne.	ruski	50 gospod. 32 nem. star.	Użycie trokaru.	Obecnym na wykładzie był także pan Czuczkwicz, kierownik szkoły.
2	Podjarków (wykład drugi)	Krótkie powtórzenie przedmiotów z I. wykładu. O potrzebie i zachęcie do uprawy roślin pastewnych. O uprawie buraków pastewnych. O higienie i żywieniu bydła w ogóle, a w szczególności o wychowie cieląt.	"	36	Nie było.	Obecny miejscowy nauczyciel szkoły ludowej.

3	} Podsosnów } Mikołajów (wykład pierwszy)	O nawozach stajennych, urządzaniu gnojowni, torfie na ściótkę. O potrzebie uprawy roślin pastewnych jako dzwigni gospodarstwa. Szczegółowa uprawa koniczyzny czerwoniej i buraków pastewnych. Wychów cieląt.	"	150 gospod. 30 ml. szkół.	Użycie trokaru.	Obecni p. Kuczerowski, kierownik szkoły i młodszy nauczyciel. Wykład był w Mikołajowie, gdyż w Podosnowie niema szkoły.
4						
5	Horodyszawice	Wykładu nie było gdyż niedawno część wsi zgorzała, więc włościanie zajęci byli robotami przy budowlach.				
6	Dźwinogród (wykład pierwszy)	Nawozy stajenne, gnojownie, surogaty na ściótkę. Rośliny pastewne, ich znaczenie i korzysci. Szczegółowa uprawa koniczyzny, tępień kanianki, wzdęcie u bydła; uprawa buraków pastewnych, żywienie bydła a w szczególności wychów cieląt.	ruski	48	Użycie trokaru.	Obecny kierownik szkoły p. Mykilyta.
7	Podhorodyszcze (wykład drugi)	Krótkie powtórzenie o nawozach i korzyściach z uprawy roślin pastewnych. Nowy przedmiot: Uprawa buraków pastewnych, żywienie bydła rogatego, wychów cieląt, uprawa lnu i pielęgnowanie sadów.	"	66	Nie było.	Obecny nauczyciel miejscowy p. Maksymiak.
8	Bryńce zagórne	Nawozy stajenne. Rośliny pastewne jak: koniczyzna i buraki. Wybór ziarna do nasienia i kartofli do sadzenia. Wychów cieląt.	"	12	Użycie trokaru.	Obecny nauczyciel p. Ludwig.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
9	Wyżniany	O zimowym żywieniu inwentarza, higiena zwierząt domowych. O racjonalnym wyko-naniu zasiewów wiosennych, jarzynnego zboża i sadzeniu kartofli. — Szczegółowa uprawa buraków pastewnych (których nasienie 15 gospodarzom rozdzielono). Oprócz powyższych, na interpelacye włościan jak poznawać bydło rogate i wieprze przydatne na opas.	polski	25	Z powodu pory zimowej praktycznych demonstracji nie było.	Obecny na pouczeniu był kierownik szkoły p. Reichard.
10	Stanimierz	O racjonalnej uprawie roli pod zboża jare i kartofle. O gatunkach kartofli godnych zalecenia do uprawy. z podaniem źródeł w powiecie, gdzie takich nabyć można. O uprawie buraków pastewnych, (których tutaj także kilkunastu włościanom nasienie rozdano). Z d iału sadownictwa, które tu jest dosyć uprawiane, o wiosennem pielęgnowaniu drzew owocowych i potrzebie niszczenia jemioli, która się tu pojawiła na drzewach owocowych.	ruski	52		Obecny na pouczeniu ks Koncewicz, proboszcz o. gr. k.
11	Turkocin	Z uwagi, że pouczenie miało tu miejsce pierwszy raz, przedmiot pouczenia był: racjonalne obchodzenie się z nawozem sta-jennym w domu i polu, o użyciu torfu na ściółkę, który tu na gruntach włościańskich się znajduje. O potrzebie lepszego żywienia inwentarza i uprawie roślin paszennych, jako dźwigni w podniesieniu gospodarstwa. O sposobach poprawienia miejscowych łąk torfowych.	"	48		

12	Pohorylec	Uprawa wiosenna zboża jarego i kartofli. Szczegółowa uprawa buraków pastewnych, o wychowie cieląt, o złych następstwach zatrzymywania za wielkiej ilości inwentarza.	ruski	15	Obecny na pouczeniu miejscowy nauczyciel p. Skotianin.
13	Bóbrka	<p>1. Wykład dla gospodarzów obejmował: Uprawa i wykonanie zasiewów zboża jarego, jak: owsa, jęczmienia, wyki, sadzenie kartofli, szczegółowa uprawa buraków pastewnych przy rozdawaniu nasion; o wadli-wości gęstego siewu i t. p.</p> <p>2. Wykład przewidziany dla gospodyń: Uprawa kapusty głowiastej i innych warzyw ogrodowych. Pielęgnowanie i dojenie krów mlecznych oraz obchodzenie się z nabiałem.</p>	„	62 mężczyzn 28 kobiet 3 mężczyzn	<p>Jeden wykład był w kancelaryj gminnej drugi zaś w szkole. Zgromadzeni gospodarze i gospodynie otrzymali nasiona bu-raków pastewnych i kapusty głowiastej brunszwickiej.</p>
14	Podhorodyszcze	Uprawa zboża jarego (jak wyżej) i kartofli. uprawa buraków pastewnych, o przy-orywaniu nawozów. Pielęgnowanie sadów, czyszczenie drzew owocowych, okopywanie i nawożenie pod takowe. O przyprowadze-nie łąk do lepszej wydajności.	„	53	<p>Na pouczeniach był obecny także miej-scowy nauczyciel p. Maksymiak.</p>
15	Romanów	Jak wyżej, a nadto uprawa marchwi pa-stewnej, jako dobrej karmy dla koni, któ-rych chów jest tu dość dobry.	„	57	<p>Na wykładzie i de-monstracjach był obecny miejscowy kie-rownik szkoły pan Czuczkiewicz.</p>

Zwiedzanie łąk i sa-dów, przyczem na miejscu dawane były wskazówki i rady jak takowe ulepszyć. Rozdzielanie nasion buraków pastewnych i kapusty.

Zwiedzanie sadów włościańskich z udzie-leniem pouczenia na miejscu jak takowe przyprowadzić do po-rządku a także obe-čność przy zakłada-niu rosadników dla uprawy kapusty, przyczem dawane były potrzebne pou-czenia.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
16	Podjarków	Uprawa zboża jarego i kartofli, uprawa roślin na paszę, jak: koniczyny, buraków pastewnych i mieszanki. O pielęgnowaniu sadów i sposobach poprawienia łąk mieszcowych. W gminie tej oprócz nasienia buraków pastewnych i kapusty głowiastej dano także 2 ctnr. kartofli „Blanc Riesen“ w celu przekonania włościaru o ważności wyboru dobrego nasienia.	ruski	66	Zwiedzanie łąk i sadów w towarzystwie gospodarzy.	Na pouczeniach był także miejscowy nauczyciel p. Halen.
17	Podsosnów	Uprawa zboża jarego, kartofli, buraków pastewnych i marchwi a także o uprawie lnu (rygaskiego), który to dla próbnej uprawy rozdano.	„	120	Nie było.	W Podsosnowie nie ma szkoły, więc włościar zgrupował się w Mikołajowie na wspólny wykład. Obecni na wykładzie było 2 nauczycieli.
18	Mikołajów					
19	Dźwinogród	Jak wyżej i uprawa lnu.	„	38		
20	Pietniczany	Uprawa zboża jarego, kartofli i buraków pastewnych.	„	24		
21	Stare stoło	Pogadanka o uprawie zboża jarego, kartofli i buraków pastewnych, tudzież o głównej dążności do produkcji mleka, jako miejscowości położonej niedaleko od Lwowa.	polski	6	Z powodu asenbrunku i nieobecności wójta nie było większego zgromadzenia a tylko pogadanka z kilkoma gospodarzami.	

22	Przemysłany	Wykład wspólny w Przemyslanach.	O wiosennej uprawie roli pod zboża jare i rośliny pastewne; przypomnienie o wyborze ziarna do siewu i kartofli do sadzenia. Uprawa szczegółowa buraków pastewnych i marchwi. Przejście w żywieniu inwentarza z paszy zimowej do letniej i ostrożności, które przy tem zachować należy. O racjonalnem używaniu pastwisk gminnych. Pielęgowanie drzew owocowych.	76	polski i ruski	Z powodu że wykład miał miejsce w niedzielę, nie było demonstracyi żadnych. Po wykładzie rozdawano nasiona buraków i marchwi.	
23	Dunajów		Jak wyżej, a także o uprawie lnu ryckiego, którego tu dla próbnej uprawy trochę rozdzielono.	70	„	Jak wyżej.	Na pouczeniu był obecny kierownik szkoły ludowej i kilku oficyalistów przywatnych.
	Wołków Ładańce Lipowce Pleników		W gminach tych z powodu robót wiosennych wykonywanych w polu, zgromadzeń włościan na pouczenia nie było, a tylko podczas przeglądu robót w polu udzielane były wskazówki i pouczenia pojedynczym gospodarzom o robotach będących w toku, a więc uprawie roli, zastawach jarzynnego zboża i roślin pastewnych, tudzież o uprawie lnu i pielęgowaniu sadów.				Z powodu niemożności dostania koni dla dalszych objazdów, nie mogłem udać się do innych gmin.
24	Chodorów		Bieżące sprawy gospodarskie, jak: uprawa ziemniaków i dalsze pielęgowanie, uprawa buraków pastewnych, a na żądanie włościan pouczenie o sposobach leczenia bydła rogatego i koni w rozmaitych zwykłych chorobach: jak w chorobach żołądka: rozwojmienie, obstrukcyja, kolka u koni, wzdęcie u bydła, choroba języka kordink, ochłony, zatrzymanie moczu, krwawy mocz, ochwat, żółty i t. p.	35	ruski	Z powodu deszczu nie było.	

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
25	Zalesce	Krótkie powtórzenie o nawozach stajennych, na pierwszy raz, t. j. dla nowo przybyłych słuchaczy. O uprawie kukurudzy i lnu a także o tuczeniu bydła na zielonej paszy nad Dniestrem położonych i wyborze bydła przydatnego na opas.	ruski	30	Z powodu deszczu nie było.	Obecni na wykładzie byli ks. Winnicki prob. gr. k., p. Korabiewski z synem dziernawczy dóbr.
26	Poddniestrzany	Uprawa buraków pastewnych, uprawa lnu, (rozdanie nasion buraków i lnu ryńskiego). O wypasie bydła na pastwiskach nad Dniestrem, poznanie bydła przydatnego na opas. O leczeniu najważniejszych chorób bydła rogatego i koni domowymi środkami jak pod 1). Pogadanka o środkach podniesienia tkactwa, jako przemysłu domowego, uprawianego w tej gminie.	"	28	Przegląd zasiewów i uprawy dokonywanej na gruntach włościańskich z nawiązaniem odpowiednich pogadanek na miejscu.	Na wykładzie był obecny ks. Jan Bodnar prob. gr. k.
27	Bortniki	Odsuszenie i kultura miejscowej łąki, o kaimicie, jako nawozie na łąki. Powtórzenie o racjonalnym obchodzeniu się z nawozem stajennym i urządzeniu gnojowni tanich a odpowiadających celowi, o uprawie buraków pastewnych i kartofli i o leczeniu chorób zwykłych bydła rogatego i koni domowymi środkami.	"	36	Jak wyżej.	Obecni na pouczeniu p. Drohomirecki nauczyciel szkoły ludowej a także miejscowy Poczmistrz.
28	Borynicze	Przypomnienie o racjonalnym obchodzeniu się z nawozami stajennymi i o materiałach mogących zastąpić słomę na podściół. Uprawa buraków pastewnych, które tu zostały rozdane dla próbnej uprawy. Leczenie kłkinastu chorób bydła rogatego i koni domowymi środkami.	"	12	Jak wyżej.	Z powodu jarmarku w sąsiednim Chodorowie, zgromadzenie włościan było mniej liczne. Obecny był także nauczyciel pan Kobyiański.

29	Woloszczyzna	Z powodu, że na wykładzie znalazła się dość znaczna liczba, którzy przybyli po pierwszy raz na pouczenie, powtórzyłem w krótkości o obchodzeniu się z nawozem stajennym; o wyborze ziarna do siewu i kar- tofi do sadzenia, o potrzebie podniesienia hodowli bydła i środkach prowadzących do tego celu. Wreszcie i tutaj gospodarze oświadczyli życzenie obznajomienia ich ze sposobami leczenia bydła i koni domowymi środkami w chorobach najczęściej się po- jawiających.	"	29	Przeгляд zasiewów i uprawy roli na polach włościańskich, zwie- dzenie pastwisk wło- ściańskich, gdzie na miejscu rady i wska- zówki potrzebne udzielone zostały.	Na wykładzie był obe- cny pan Hummel miejscowy nauczyciel.
30	Olechowice	Przypomnienie o racjonalnym obchodzeniu się z nawozem stajennym i o zastępstwie słomy na ściólkę innymi materiałami w braku słomy. O koszarowaniu pola bydłem rogatym i sposobach wykonywania tego nawożenia. Wybór rozpródników w cho- wie bydła, wychów cieląt. Leczenie zwy- kłych chorób bydła i koni domow. środkami.	"	30	Jak wyżej.	Obecny na pouczeniu ks. Jarenowicz, pro- boszcz gr. k.
31	Łopuszna	Powtórzenie o nawozach. Wykonywanie obradlania ziemniaków. O środkach zabez- pieczających wylęganie pszenicy. O zbiorze siano i koniczyny. Leczenie niektórych cho- rób bydła rogatego i koni.	"	32	Przeгляд robót wyko- nywanych przy regu- lacyi rzeki i osusze- niu łąki.	Obecny na wykładzie p. Orłós, administra- tor folwarku hr. Rom. Potockiego i Koziej, naucz. prywatny.
32	Suchodół	O kółku rolniczem, które tu zostało zawią- zane, jego znaczenie i zadaniach. O potrze- bie uregulowania rzeki w celu zabezpiecze- nia łąki od zamulania takowej. O korzyściach z chowu bydła jako środka podniesienia rentowności gospodarstwa. Wychów cieląt. Leczenie zwykłych kilkunastu chorób bydła i koni domowymi środkami.	"	41	Sprawa uregulowa- nia rzeki i osusze- nia łąki miejscowej.	Obecny na poucze- niach był p. Kessel- ring, leśniczy dóbr hr. Rom. Potockiego.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
33	Chlebowice	Z powodu, że w tej gminie dopiero pierwsze pouczenie miało miejsce, mówiłem o nawozach, potrzebie uprawy roślin pastewnych jako podstawy hodowli bydła. Leczenie najważniejszych chorób bydła i koni.	ruski	52	Z powodu deszczu demonstracyi nie było żadnych.	Obecni na pouczeniu byli nauczyciele szkoły ludowej p. Woszczyk i p. Hummel.
34	Ostrów	W tej gminie nie przyszło do zgromadzenia włościan, gdyż włościanie rozjechali się do lasu, a że nauczyciela miejscowego również nie zastałem w domu gdyż pojechał na komisję budowy szkoły w Chłodowicach, przeto nie było miejsca na wy-czekiwanie do dnia następnego.				
35	Bakowce	O nprawie i pielęgnowaniu buraków pastewnych. O zużytkowaniu torfu znajdującego się na gruntach włościańskich, głównie jako ściółka. O lepszym i racjonalniejszym wyzyskaniu pastwisk gminnych. Zasady płodozmianu i jakie stąd korzyści odnosi gospodarz. Leczenie chorób bydła i koni domowymi środkami.	ruski	18	Przegląd gospodarstwa u miejscowego wójta.	Na pouczeniu był także obecny miejsc. proboszcz gr. k. ks. Leon Lewicki.
36	Lubieszka	Z powodu budowy cerkwi i dostawy materiałów do tej budowy, właściwego wykładu nie było, gdyż włościanie nie zgromadzili się. Odbył się tylko natomiast przegląd gospodarstwa w towarzystwie 6 gospodarzy z nawiązaniem odpowiedniej nauki.	"	6	Przegląd gospodarstw włościańskich z nawiązaniem odpowiednich pogadanek naukowych.	Obecny proboszcz gr. k. ks. Leon Lewicki.

37	Strzelska nowe	O koszeniu trawy na siano i koniczyny i właściwej porze zbioru zboża czyli żniw. Uprawa buraków pastewnych i ziemniaków. O płodozmianie. Leczenie chorób zwyczajnych bydła i koni.	"	30	Demonstracyi nie było z powodu niepogody.	
38	Dziwiewiętniki	Sprawy bieżące gospodarskie w obecnej porze jak: Obradlanie ziemniaków, uprawa kukurudzy, zbiór siana i koniczyny i włościwa pora żniwa. Leczenie niektórych chorób bydła i koni.	"	20	Przeгляд gospodarstw włościańskich w polu.	Obecny na pouczeniu był miejscowy nauczyciel p. Brzozowski.
39	Wybranówka	O środkach podniesienia hodowli bydła, budowa normalna bydła rozpiłodowego, wychów cieląt. O materyałach mogących zastąpić słomę na podściół. Koszenie łąk, koniczyny i o żniwie. Leczenie chorób bydła i koni.	polski i ruski	32	Ulewny deszcz.	Obecny nauczyciel emerytów. p. Skarbek.
40	Stare słoło	Pogadanka o odnowieniu kółka rolniczego które tu upadło. Szczegółowa uprawa buraków pastewnych. Na interpelacyę włościan: o środkach zabezpieczających kapustę (rosadę) od uszkodzenia przez muszkę czyli pchtę ziemną.	"	48	Nie było.	Obecny na pouczeniu był także kierownik szkoły pan Doma-szewski.
41	Budków	Sprawy bieżące gospodarstwa w tej porze jak: obradlanie kartofli, zbiór siana, koniczyny i o żniwie, a także jaka jest przy-czyna wylęgania pszenicy i co ją od tego zabezpiecza. Leczenie chorób bydła i koni.	ruski	18		Obecny nauczyciel p. Czajkowski.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
	Romanów Mikołajów Podjarków Dźwinoród Podhorodyszczce	<p>Z powodu zbioru siana i koniczyny nie dało się już w tych gminach urządzić liczniejszych zgromadzeń, a nauka gospodarstwa musiała zostać ograniczoną do do praktycznych demonstracji w towarzystwie kilku gospodarzy. W Mikołajowie na żądanie gospodarzy, pouczalem praktycznie o najlepszych sposobach suszenia koniczyny; co było połączone z demonstracją, tak samo przerywanie buraków pastewnych, obrabianie kartofli, pielęgnowanie posiewów kukurudzy i t. p. Wszędzie prawie to musiało się powtarzać z małemi odmianami.</p>				
42	Plenków	<p>O uprawie kukurudzy, którą tu zaprowadzono. O żniwie zboża. O potrzebie natychmiastowego podorywania ścierni. Leczenie najważniejszych chorób bydła i koni.</p>	polski i ruski	30	Z powodu święta nie było demonstracji żadnych.	Na pouczeniu był obecny nauczyciel pan Tarnawski.
43	Wołków	<p>O robotach będących na porządku dziennym jak żniwie, o wielkim znaczeniu dla uprawy roli, podorywek natychmiastowych ścierni. Leczenie koni i bydła rogatego.</p>	ruski	25		
44	Pohorylce	<p>Jak wyżej.</p>	"	15		Obecny nauczyciel szkoły ludowej.
45	Lipowce Przemysłany Krosienko	<p>W tych gminach z powodu zajęcia włościan przy zbiorze siana i żniwa nie dało się zgromadzeń urządzić a nauka gospodarstwa ograniczała się do przegądu robot w polu i nawiązywaniu pogadańek o gospodarstwie z włościanami, głównie o sprawach rolniczych będących na czasie.</p>				

45	Majdan lipowiecki	Uprawa zboża ozimego t. j. żyta i pszenicy, wybór nasienia, czas siewu, właściwa gęstość siewu, środki przeciw śnieci w pszenicy. (Ze względu, że pouczenie miało tu miejsce po raz pierwszy), o racjonalnem obchodzeniu się z nawozem stajennym. Powiększenie dochodu z gruntu przez uprawę roślin pastewnych i podniesienie hodowli bydła rogatego.	ruski i polski	30	Z powodu dnia świętecznego nie było.	Z inteligencji miejscowej był obecny p. Roman Wiszniewski właśc. folwarku i p. Stormka wł. folwarku i członek Wydziału powiatowego.
46	Uniów	Jak wyżej, a nadto o leczeniu niektórych chorób bydła i koni na życzenie włościan.	ruski	43	Jak wyżej.	Na wykładzie był obecny miejscowy nauczyciel szkoły ludow. (W tej gminie pouczenie o gospodarstwie miało miejsce po pierwszy raz i to na życzenie włościan).
47	Krosienko	O uprawie zboża ozimego, żyta i pszenicy, jak wyżej. O leczeniu chorób bydła rogatego i koni domowymi środkami.	"	28		Na wykład przybył miejsc. administrator majątku p. Niebrzydowski.
48	Zadwórze	Uprawa żyta i pszenicy, w jaki sposób przejść do dobrego nasienia, bajcowanie pszenicy przeciw śnieci. O korzysciach wczesnych podorywek ściernisk. O przechowywaniu kartofli w jamach i kopcach. O leczeniu niektórych chorób bydła i koni. Zachęta do zawiązania spółki mleczarskiej, jako w miejscu niezbyt odległym od Lwowa a mającym stację kolejową.	"	37		Obecny na wykładzie miejscowy nauczyciel.
49	Gliniany	W tej gminie z powodu prazniku nie dało się urządzić liczniejszego zgromadzenia włościan a miało miejsce tylko krótsza pogadanka z kilkoma gospodarzami o bieżących zajęciach gospodarskich.				

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
50	Rozwierzany	Uprawa roli pod oziminę jak poprzednio; gęstość siewu, wybór nasienia, w jaki sposób przejść do dobrego nasienia, bajcowanie pszenicy. Leczenie chorób bydła rogatego i koni domowymi środkami. O przyczynach, dla czego w tej gminie rzekomo szczypty nie mogą prosperować. (Dyskusya wywołana przez włóścian).	ruski	36	Z powodu święta nie było.	Obecny był miejsc. nauczyciel.
51	Wyznłany	Uprawa zboża ozimego; żyta i pszenicy, błędy popełniane przez włóścian przy uprawie oziminy, środki przeciw śnieci w pszenicy. Racyjonalna hodowla świń.	polski i ruski	42	Przeгляд uprawek pod oziminę i dokonanych zasiewów, przyczem na miejscu spostrzeżenia zostały podnoszone.	Na pouczeniu był obecny p. Reichard kierownik szkoły ludow.
52	Peczenna	W tej gminie z powodu zajęć rolniczych nie było liczniejszego zgromadzenia, więc tylko krótsza pogadanka miała miejsce o robotach bieżących wykonywanych w polu.	ruski	5	Zwiedzanie uprawionych buraków i kukurudzy a także uprawkę pod oziminy.	
53	Sołowa	W tej gminie dla tych samych powodów nie dało się formalnego wykładu gospodarstwa przeprowadzić. Włóścianie prosili ażeby do nich przybyć w wolniejszym od zajęć gospodarskich czasie, a wtenczas chętnie będą korzystali z udzielanej im nauki.				

54	Wolków	Sprawy gospodarskie będące w toku jak: uprawa roli pod oziminy, właściwe umieszczenie ozimin w zmianowaniu, wybór nasienia, zmiana tegoż, gęstość siewu i różność, bajcowanie pszenicy. Hodowla świń. Sprawa podniesienia produktywności łąki miejscowej, która w skutek uregulowania rzeki Lipy gniłej stała się mniej produkcyjną.	ruski	38	Przeгляд pól i zwiedzenie łąki jak wyżej.	Na wykładzie byli obecni p. Kielarski, administ. folwarku hr. Rom. Potockiego i p. Majdani naucz.
55	Ładańce	Pogadanka o robotach gospodarskich będących w toku jak wyżej. Hodowla świń. Na żądanie zgromadzonych włościan udziałem objaśnień co do leczenia niektórych chorób bydła i koni.	"	26	Jak wyżej.	Obecni byli na wykładzie pan Lewicki administ. folwarku i ks. Harasymiuk.
56	Lipowce	Uprawa i zasiew zboża ozimego jak poprzednio. Hodowla świń. O laczniu niektórych chorób bydła i koni.	polski i ruski	25	Krytyczny przeгляд robót wykonywanych w polu.	Obecni: miejsc. nauczyciel i p. Stromka właśc. folwarku.
57	Przemysłany	Uprawa zboża ozimego. Hodowla świń.	"	21	Nie było z powodu deszczu.	
58	Stanimierz	Uprawa roli pod oziminy, wykonanie zasiewów i t. d. Hodowla świń.	ruski	19		
59	Pohorylce	Liczniejszego zgromadzenia nie było z powodu zajęcia włościan około robót w gospodarstwie, odbyła się tylko krótsza pogadanka z kilkoma gospodarzami w sprawie uprawy i wykonywania zasiewów zboża ozimego.	"	6		

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
60	Bóbrka	O tuczeniu bydła rogatego kartoflami, co w roku bieżącym przez kilku gospodarzy było praktykowane. O sztucznych nawozach w skutek interpelacji obecnych. O hodowli świń, rasa krajowa i poprawna, budowa maciory i ktiernoza, oznaki płodności, wychów prosiąt, pielęgnowanie i żywienie, tuczenie.	ruski i polski	30 mężczyzn 2 kobiety	Nie było z powodu dnia świątecznego.	
61	Podhorodyszcze	O środkach zabezpieczenia bujnych ozimin od wygnicia pod śniegiem. Przechowanie kartofli w kopcach i wyjątkowe środki ostrożności w roku bieżącym. Hodowla świń.	ruski	26 gospod. 7 młodzieży	Na żądanie gospodarzy z powodu kilku wypadków rozdęcia bydła, demonstracja troakarem na przywiedzionej sztuce bydła rogatego, przytę pouczenie o poznaniu sposobności także kach mleczności krów.	Na pouczeniu był obecny pan Maksymiak nauczyciel szkoły ludowej.
62	Romanów	Pogadanka o sprawach bieżących, t. j. o przechowaniu kartofli w kopcach i spasanii ozimin. O użyciu kamitu do nawożenia łąk. O hodowli świń.	„	42	Zwiedzanie kilku gospodarstw i sposobów przechowania kartofli. Praktyczne wskazówki jak należy drzewa owocowe okopywać i nawozić.	Obecny był na pouczeniu p. Czuczkie-wicz, kierow. szkoły ludowej.
63	Podjarków	Przedmiot pouczeń jak wyżej, a także o le- czeniu niektórych chorób bydła i koni do- mowymi środkami.	„	36	Przeгляд kilku gospodarstw włocłańskich, przy czym robione były uwagi co do ulepszenia gnojowni i zaopatrzenia stajen na zimę.	Na pouczeniu i przeglądzie obecny był miejscowy nauczyciel p. Hamal. Kilku gospodarzy zamówili na- sienie Inu ryckiego.

Brak stron 17–24

Brak stron 17–24

3. P. Karol Mielecki.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
1	Busk	Obchodzenie się z nawozem stajennym w stajni, na gnojowni i w polu. Karmienie zimowe bydła. Sieczka, parzenie. Zużytkowanie nieczystości miejskich. Komposty i ich użytek. Wybór ziarna na nasienie.	ruski i polski	63	Demonstracje przeprowadzane w czasie zwiedzania gospodarstw.	Wszędzie brali udział w pouczeniach miejscowi księża i nauczyciele ludowi.
2	Kupezce	Cel i zadanie nauki wędrowniej. Znaczenie hodowli racjonalnej bydła. Cel i zadanie ustawy o licencyonowaniu buhaji. Wybór cieląt na przechówek.	ruski	54	Jak wyżej.	
3	Kozłów	Znaczenie zmiany nasienia. Uprawa lucerny i buraków pastewnych. Gospodarstwo nabiałowe. Wpływ kształtu naczyń na ilość smietany.	"	56	Jak wyżej.	
4	Rzepniów	Cel i zadanie nanki wędrowniej. Tłómaczenie ustawy o licencyonowaniu buhaji. Znaczenie nawozu stajennego i sposób obchodzenia się z nim. Uprawa lnu.	"	65	Jak wyżej.	
5	Milatyn nowy	Pielęgnowanie drzew owocowych. Hodowla trzody chlewnej. Gospodarstwo nabiałowe.	polski	32	Jak wyżej.	
6	Milatyn stary	Jak postępować z nawozem stajennym, wywożonym w ziemię. Znaczenie płodozmianu w ogólności. zmiana i wybór ziarna na nasienie. Uprawa lnu i konopi.	ruski	48	Jak wyżej.	

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
7	Busk	Powtórzenie treści poprzednich pouczeń. Obchodzenie się z nawozem stajennym i urządzenie gnojarni. Zużytkowanie odchodów ludzkich, popiołu i wszelkich odpadków. Sadzenie i pielęgnowanie drzew owocowych.	polski	56	Demonstracje odbywały się w czasie zwiedzania gospodarstw w stajniach i na gnojowniach.	Oprócz gospodarzy obecnym był także kierownik miejscowej szkoły z dwoma nauczycielami.
8	Kupecze Busk	Znaczenie doboru rozplodników w hodowli zwierząt wogóle, w szczególności w hodowli bydła rogatego. Wybór i wychowanie jałowieczek celem wychowania krów mlecznych. O konieczności rozszerzania uprawy roślin pastewnych.	ruski	45	Jak wyżej.	Obecny także miejscowy nauczyciel ludowy.
9	Rakobuty Busk	Powtórzenie w streszczeniu pouczeń z roku zeszłego. Obchodzenie się z nawozem stajennym i urządzenie gnojarni. Cechy krów mlecznych. Przyczyny, oznaki i sposoby leczenia kolki u koni.	"	82	Jak wyżej.	Oprócz miejscowego gr. kat. proboszcza i nauczyciela ludowego była także młodzież z powtarzającej nauki i kilka gospodyń.
10	Rzepniów Busk	Objaśnienia ustawy o licencyonowaniu buhaji i wynikającej stąd konieczności lepszego żywienia i pielęgnowania młodych buhajków. Wpływ doboru nasienia uprawianych roślin na plon onychże. Korzyści siania koniczyny czerwonej z trawami.	"	35	Jak wyżej.	

11	Kędierzawe Busk	Osuszanie mokrych pól, łak i pastwisk. Jak można dojść do mlecznych krów. Obchodzenie się z nabiądem. Sadzenie i pielęgnowanie drzew owocowych.	ruski	32	Demonstracye odbywały się w czasie zwiędzania gospodarstw w stajniach i na gnojowniach.	Obecny miejscowy nauczyciel ludowy.
12	Nowosiółki Busk	Jak wyżej.	"	36	Jak wyżej.	
13	Ubinie Busk	Treściwe przypomnienie przedmiotu poprzedniego pouczenia. Obchodzenie się z nawozem stajennym w stajni, na gnojowni i w polu. Urządzenie gnojarni. Uprawa buraków pastewnych.	"	42	Jak wyżej.	
14	Kłodno Kulików	Obchodzenie się z nawozem stajennym. Urządzenie gnojarni. Znaczenie uprawy roślin pastewnych wogóle, szczególnie uprawa buraków pastewnych.	"	35	Demonstracye przeprowadzono w czasie zwiędzania gospodarstw. Po ukończeniu pouczeń rozdawano zgromadzonym nasiona roślin, o których uprawie pouczano.	Obecnym był także miejscowy nauczyciel ludowy.
15	Wyrów Kamionka strum.	Jak można przyjść do dobrych krów mlecznych. Wychowanie cieląt. Uprawa lnu. Pielęgnowanie drzew owocowych.	"	37	Jak wyżej.	Obecny także miejscowy ks. proboszcz i nauczyciel ludowy.
16	Zelechów Kamionka strum.	Obchodzenie się z nawozem stajennym i urządzenie gnojarni. Gnojówka, popioły, komposty. Uprawa buraków pastewnych, marchwi i lnu.	ruski i polski	48	Jak wyżej.	Obecni obaj ks. proboszczowie i kierownik szkoły ludowej.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone demonstracje i jakie?	U w a g i
17	Kamionka	Wybór ziarna na nasienie. Powtórzenie o lepszym użytkowaniu pastwiska gminnego. Uprawa buraków pastewnych, marchwi i lnu.	polski	32	Demonstracje przeprowadzono w czasie zwiedzania gospodarstw. Po ukończeniu pouczeń rozdano nasiona roślin, o których uprawie pouczano.	Obecni: p. Jodłowski kraj. inżynier jako delegat powiat. Tow. Kółek roln., p. Pandler, kierownik szkoły kraj. kołodziej-skiej, jeden urzędnik sądowy.
18	Obydów Kamionka strum.	Cel i zadanie Kółek rolniczych. Tłómaczenie ustawy hodowlanej. O roślinach pastewnych wogóle, szczegółowo buraków pastewnych, lnu i marchwi pastewnej.	"	92	Jak wyżej.	Obecny miejscowy nauczyciel, tudzież panowie Jodłowski i Pandler.
19	Batiatycze Mosty wielkie	Jak wyżej.	ruski	115	Jak wyżej.	Obecna nauczycielka miejscowa i p. Pandler.
20	Chochołów Radziechów	Z powodów od podpiasanego niezależnych trudno było gospodarzy na pouczenie zebrać.				
21	Batiatycze (pow. Żółkiew)	Spasanie zasiewów ozimych i ostrożności potrzebne przy tem. Karmienie krów młecznych. liśmi i głąbiami kapusty. Karmienie zimowe wogóle, w szczególności krów i jałownika. Wpływ stajen na utrzymanie zimowe bydła.	ruski	38	Demonstrowano w czasie zwiedzania gospodarstw.	Obecna miejscowa kierownicza szkoły p. Olszańska.

22	<p>Żany niemieckie Krzywulanka Podzamecze Kamionka</p>	<p>Traktowanie bydła chorego na zarazę pyśka i racie. Spasanie zasiewów ozimych. Środki zaradcze na wzdęcie bębniście u bydła. Sposoby poprawy łąk. Użytkowanie paśników gminnych. Czy orka płytka na zimę jest właściwą.</p>	<p>ruski</p>	<p>34</p>	<p>Demonstrowano w czasie zwiędzania gospodarstw.</p>	<p>Obecny delegat Rady powiat. ks. Cegieński.</p>
23	<p>Jagonia Obydów</p>	<p>Obchodzenie się z nawozem stajennym i gnojówką. Urządzenie gnojarni. Znaczenie nawozów zielonych. Kubin. Czystość w gospodarstwie nabiatawem. Wpływ kształtu naczyń mlecznych na wydzielanie się śmietany.</p>	<p>polski</p>	<p>65</p>	<p>Jak wyżej.</p>	<p>Obecny miejscowy nauczyciel ludowy p. Czehak.</p>
24	<p>Sapieżanka</p>	<p>Urządzenie gnojarni. Znaczenie nawozów po-mocniczych wogóle, w szczególności superfosfatów i kainitu i sposoby ich użycia. Produkcyja własnego nasienia buraków pastewnych.</p>	<p>niemiecki i polski</p>	<p>14</p>	<p>Jak wyżej.</p>	

4. P. Witold Traczewski.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
1	Ostrów	O wartości nawozu, o chowie bydła wogólności a w szczególności o karmieniu cieląt ze skopca, o oznakach mleczności u krów, o uprawie lnu, buraków pastewnych i końskiego zęba, o uszlachetnianiu drzew owocowych zapomocą szczepienia i okulizowania.	polski	45	Szczepienie i okulizowanie drzew owocowych.	Z inteligencji był obecnym na tej pogadance p. Jan Głuchowiecki, miejscowy nauczyciel.
2	Szczerzec	Jak poprzednio, prócz tego o uprawie cebuli, kapusty i przyrządzaniu pasz.	polski i ruski	300		Tu tylu zgromadziło się włościan, że musiałem mieć pogadankę rano i popołudniu, cała bowiem sala szkolna nie mogła pomieścić wszystkich zgromadzonych. Z inteligencji obecnymi byli pp. Józef Szwejkowski i Tenik Jan.
3	Zagródki	Jak wyżej.	polski	20		
4	Łany	Jak wyżej.	"	8		

5	Pustomyty	O uprawie buraków, końskiego zębu, luncy, kapusty i kukurydzy o obchodzeniu się z nawozem stajennym.	polaki i ruski	63	Z inteligencji obecnym był p. Antoni Dzedzic.
6	Małechów	O uprawie warzyw, a w szczególności kapusty, cebuli, marchwi, pietruszki, selerów, buraków i o karmieniu bydła na stajni.	"	120	Na pogadance obecnym był ks. Konowalec, gr. kat. proboszcz i p. Kowalski, nauczyciel miejscowy.
7	Zboiska	Z pojedynczymi włościanami powtórzenie pouczeń poprzednich.	polaki		
8	Grzęda	O uprawie warzyw, buraków pastewnych, o wadach mleka i przyczynie tegoż, o uprawie łąk. O systemach uli, wadach i zaradkach każdego z nich.	polaki i ruski	60	Tu rozdałem na- sioną bezpłatnie. Na pogawędce wiele obecnym było kobiet. Z inteligencji miejscowy nauczyciel i proboszcz gr. kat. ks. Bryliński.
9	Grzybowice	Z pojedynczymi włościankami o uprawie ogórków.	polaki		Prodnkcy ogórków tu na wielką skalę jest prowadzona i najgłówniejszy stano- wi dochód dla wło- scian.

W ogrodach.

W pasiece ks. Brylińskiego miejscowego gr. kat. proboszcza pouczalem wy- robu uli słomianych Fedka Bojczaka, ma- jącego wielką pasiekę w Czerniowcach. Fra- ktycznie wskazywa- łem w ogrodach sa- dzenie cebuli i ogór- ków.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
10	Zapytów	O uprawie pastewnych buraków, kartofli, marchwi pastewnej jako karmy dla koni i o uprawie hreczki, o częstszych chorobach zwierząt domowych i środkach leczniczych. O potrzebie podniesienia sadownictwa, jako gałęzi gospodarstwa wiejskiego, mogącej w okolicy Lwowa wiele się przyczynić do podniesienia dobrobytu włościan	ruski	150	Pokazywałem sposób siania marchwi pastewnej rządowo bez użycia siewnika.	Tu rozdawałem bezpłatnie nasiona miedzy włościan chętnych pouczać. Lud inteligentny i pracowity. Na pouczeniu z inteligencji obecnymi byli pp. Teodor Klimko i Jan Mielniczek nauczyciele z Zapytowa i Podlisek.
11	Wisłoboki	O uprawie lnu, konopi, marchwi pastewnej i hodowli koni.	"	30	Pokazywałem w jaki sposób powinno się czyścić drzewa owocowe.	W tej miejscowości posiadają włościanie ładny materiał do hodowli koni z powodu jednak znacznego oddalenia stacyi ogierów chów koni woli się podnosi.
12	Remenów	O hodowli koni, o uprawie cebuli i warzyw, buraków i marchwi pastewnej.	polski	150		Tu rozdawałem nasiona marchwi pastewnej, buraków, kapusty itp. Na pogadance obecnymi byli z inteligencji ks. Jan Fedor, miejscowy proboszcz i p. Kazimierz Jamrozik.

13	Sieciechów	Pouczenia miałem w polu i ogrodach z pojedynczymi właścicielami, mówiąco u prawie łubinu, kartofli, i utrzymaniu pastwiskowem bydła.	polski i ruski	W polu i ogrodach.	Lud tu bardzo biedny z powodu lichego gruntu i braku zdrojowej wody, która jako zaskórna spowodowuje ustawiczne choroby zwierząt domowych.
14	Zaszków	O uprawie łubinu, pastewnych buraków, marchwi, końskiego zębu i kulturze drzew owocowych.	"	Pokazywałem wszystkie sposoby szczenia drzew owocowych.	Lud ten bardzo chętny pouczaniom do wskazówek się stosuje tak dalece, że dwóch włóścian tej miejscowości aż w Wydziale krajowemnie poszukiwali celem zaradzenia się w kwestyach gospodarczych. Z inteligencyi obecaym był p. Michał Konowalec i p. Franciszek Schoffer.
15	Dublany	Tu się udawałem tylko celem otrzymania od WPana Profesora dr. Szyszyłowicza nasion, jakie ma w stacyi doświadczalnej, z prób czynionych pozostały w zamiarze zużytkowania takowych przy rozdawaniu bezpłatnem między włóścian.			Od WPana dr. Szyszyłowicza otrzymałem nasiona buraków, marchwi i kapusty pastewnej.
16	Zawadów	O uprawie buraków, marchwi, lucerny, kartofli, o hodowli koni i karmieniu cieląt ze skopca.	polski i ruski	80	Tu rozdawałem nasiona buraków pastewnych i ćwikłowych.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
17	Biłohorszcze	O chowie koni, o uprawie marchyw pastewnej na karmę dla tyczeń, o uprawie kapusty i łubinu.	polski	30		Na pouczeniu obecnym był miejscowy nauczyciel.
18	Skniłówek	Pogawędka na temat dawniejszego pouczenia.	"	35		Na pogadance był obecnym miejscowy nauczyciel.
19	Skniłów	Jak wyżej.	"	30		Z powodu sadzenia kartofli włościanie się nie zgromadzili natomiast zaproszono mnie przez urząd gminny listem z dnia 6. maja do powtórnego przybycia w odpowiedniejszej porze.
20	Kozice	Z pojedynczymi włościanami o chowie bydła i o uprawie warzyw.	polski i ruski		W ogrodach.	Przy pogawędkach obecnym był ks. Grzegorz Rybczak, gr. kat. proboszcz, który również w nich brał udział.
21	Domażyr	Jak wyżej	polski		Jak wyżej.	Przy pogawędkach obecnym był ks. Grzegorz Rybczak, gr. kat. proboszcz, który również w nich brał udział.
22	Sokolniki	Jak wyżej.	"		Jak wyżej.	Jak wyżej.

23	Żarnisko	Jak wyżej.	"	70	Jak wyżej.	
24	Kozice	O uprawie kartofli, o doborze nasienia podzasiaw, o uprawie końskiego zębu i kwaszeniu tegoż na zimę, o uprawie buraków, o chorobach zwierząt domowych i środkach leczniczych.	polaki i ruski		W ogrodach czy- szczenie drzew owo- cowych.	Na pouczeniu byli obecny mi z inteli- gencji ks. Rybczak i p. Hilewka.
25	Zubrza	Z pojedynczymi włościanami o chowie bydła, o obchodzeniu się z nawozem stajennym, o sporządzaniu siana.	polaki		W ogrodach i obo- rach.	Na pogadance był obecny ks. rz. kat. obrzędka Klecan.
26	Rudno	O chowie koni, o uprawie łąbinu jako nawozu zielonego, o uprawie buraków i koniczy ny.	ruski	12		
27	Basłowska	Z pojedynczymi włościanami o uprawie warzyw i pielęgnowaniu sadów.	polaki			
28	Dawidów	O hodowli świń a zwłaszcza o karmieniu tychże, o poprawie łąk, o chorobach bydła i koni i środkach zaradczych, o zakładaniu sadów i pielęgnowaniu drzew owocowych.	"	70		Na pouczeniu obe- cny mi był z inteli- gencji pan Popiel, rzędca dóbr, OO. Do- mikanów. Ponieważ miejscowość podlega często klęsce grado- bicia, doradzałem włościanom ubezpie- czenie się pouczy- wszy ich postępowa- nia w tym względzie. Wskutek moich rad wielu włościan się ubezpieczyło.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
	Winniczki Ganczary Czerepin Czyżyków	Z pojedynczymi włościanami o podniesieniu sadownictwa i poprawie sadów; o hodowli bydła i utrzymywaniu pastwiskowem.	polski i ruski		W ogrodach, sadach i oborach.	
29	Malechów	O uprawie drzew owocowych i zakładaniu sadów.	polski	60	Praktycznie pouczaniem sadzenia szczytów.	
30	Zboiska	U włościanina M. Gierczuka pouczałem o dalszem prowadzeniu szparagarni, jaką w zeszłym roku u tegoż założyłem.	"			Tu skonstatowałem, iż włościaninów z moich przeszłorocznych pouczeń bardzo wiele skorzystało i z niebawem troskliwością założoną szparagarnię pielegnuje.
31	Domażyr	Z polecenia Wysokiego Wydziału krajowego zakładałem szparagarnię u Rady dworu Włodzimierza hr. Łosia, pouczając równocześnie robotników o teje czynności.	"			Przy zakładaniu z inteligentnymi obecni byli JW. Helena hr. Łoś i miejscowy gr. kat. proboszcz.
32	Kozielniki	To samo, u miejscowego gr. kat. proboszcza.	polski i ruski			

33	Rudańce	O uprawie roślin pastewnych, o utrzymaniu bydła przez zimę, o częstszych chorobach między zwierzętami domowymi i o zakładaniu sadów.	ruski	12	Z inteligencji obecnym był miejscowy nauczyciel pan Mykiety.
34	Ceperów	O uprawie roli na zimę, o przeczonywaniu roślin okopowych w kopcach o pielęgnowaniu sadów i drzew owocowych.	"	32	Tu wzbudza się zamówienie do sadownictwa a włościanie (vide ogólne sprawozdanie) usilnie prosili mnie o poparcie w udzieleniu im zrządów szcepów najszlachetniejszych gatunków. Z inteligencji obecni p. Pasławski, miejscowy nauczyciel i p. Mykiezyn z Rudaniec.
35	Remenów	Pojedynczych włościan pouczałem o przygotowaniu dołów pod szcepę mające się sadzić z wiosną.	polski i ruski		Tu założyć chcę gminny sad rozmaitych gatunków owoców, celem produkcji matek, z którychby w przyszłości włościanie mogli ciągnąć zrazy do szczeplenia.
36	Borki dominikańskie	O uprawie roli w ogólności, o nawozach zielonych, o korzyściach ze sadów i o kulturze drzew owocowych.	polski	46	Włościanie wielkie okazują zamówienie do sadownictwa i usilnie prosili o udzielenie im pomocy. Na pouczaniu obecnym był miejscowy nauczyciel p. Aleksander Łaska.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracy i jakie?	U w a g i
37	Dawidów	O doborze nasienia pod zasiew, o uprawie pszenicy, o ważności płodozmianów, o przechowaniu przez zimę roślin okopowych oraz zachęcałem włościan do uprawy łożyny na wyroby koszykarskie na bezużytecznej przestrzemi gminnej obok nasypu kolejowego.	polski	60	Wybierałem wspólnie z włościanami odpowiednie miejsce pod plantacye łożyny.	Wskutek moich rad włościanie bezwzględnie w tym dniu odbyły jednogłośnie uchwalili założenie plantacyi łożyny.
38	Brzuchowice	O uprawie roli piaszczystej i nawozach zielonych a zwłaszcza łubinu.	ruski	16	W polu i ogrodach.	Z powodu pilnych robót: kopania kartofli i zbioru otawy włościanie nie zgrupowali się, pouczalem przeto przy robocie.
39	Borki janowskie	O poprawie łąk, o uprawie roślin pastewnych, a w szczególności o uprawie lucerny piaskowej i o chowie bydła.	polski	36	W polu przy kopaniu kartofli i przy rozprawianiu nawozu.	Na pouczeniu obecna była miejscowa nauczycielka p. Stanisława Pełkówna.
40	Nawarya	O uprawie roślin okopowych, o przechowywaniu takowych na zimę i o uprawie drzew owocowych.	„			Z powodu, iż wójt mimo wczesnego za- wiadomienia o mem przybyciu włościan nie uwiadomił, gremialnego pouczenia nie miałem.
41	Hodowice	O hodowli bydła na opas kartoflami, o uprawie mokrych gruntów, o nawozach mineralnych.	„		Przy kopaniu kartofli i przechowywaniu tychże w kopcach na zimę.	

42	Krzywczyce	O uprawie i zakładaniu szparagarń, o chorobach częstszych u bydła, o doborze nasienia pod zasiew, o karmieniu świń, o rozmnażaniu sadów.	ruski	38	Włóścianie prosili usilnie o poparcie ich starań co do regulacji Pełtwi, która im niesłychanie wyrządza szkody.
43	Zniesienie	Jak wyżej.	"	38	
	Podbereże Biłka szlachecka Czyżyków Hermanów Biłka królewska	O zakładaniu spółek wodnych i poprawie sianozęci.	polski i ruski		Z polecenia JWnego Marszałka powiatowego p. Dawida Abrahamowicza jeździłem tu celem zbadania przyczyn nagłego zepsucia się sianozęci i niektórych pól włościańskich.
44	Lesniowice o. s. Szczerzec	O narzędziach używanych do poprawy łąk, o robieniu siana zwykłego i brunatnego, o podsiewaniu łąk, o zwykleszych chorobach u koni i bydła i o zachowywaniu ostrożności przy chorobach zakaźnych.	ruski	26	Lud tej miejscowości inteligentny, chętny do pouczeń, z zajęciem tego słucha, przeto pogadanka była ożywiona. Obecnymi byli z inteligentni rzadca dóbr p. Sroczyński.
45	Szczerzec	O uprawie grządek ogrodowych, o uprawie cebuli i buraków, o hodowli świń.	polski	20	W ogrodach i stajniach całe pouczanie było praktycznie demonstrowane.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
46	Pustomyty o. s. Szczerzec	O uprawie grządek ogrodowych, o uprawie cebuli i buraków i o hodowli nierogacizny.	polski	15		
47	Ostrów o. s. Szczerzec	O uprawie kapusty, kartofli, cebuli i buraków, i o higienie zwierząt domowych,	ruski	33	Cały wykład odbył się z praktycznym zastosowaniem w stajniach i oborach.	Tu oglądałem plony, jakie włościanie mieli z nasion, oraz o ile w praktyce do mych pouczają zastosowali się. Z przyjemnością zaznaczyć muszę, że wielu poszło za memi radami, w czem najmniej odznaczył się włościanin Michał Kiryłasz.
48	Porszna o. s. Szczerzec	O przyrządzaniu siana brunatnego, o uprawie roli w ogólności, o zżynaniu pszenicy, o częstszych przypadłościach inwentarza domowego.	"	35	Na żywym bydłe wskazywałem oznaki mleczności krów.	Na pouczaniu obecnym był gr. kat. ks. Oleksj i miejscowy nauczyciel p. Maryan Młotek.
49	Podsadki	Jak wyżej.			Jak wyżej.	Jak wyżej.

<p>50</p> <p>Grzęda o. s. Lwów</p>	<p>O pasiecznictwie i wyrobie uli systemu Dzierżona.</p>	<p>ruski</p>	<p>Tu przybyłem z trzema włościanami z Czarnuszowic, okręgu sądow. Winniki, których z grzeźności w bardzo ładnej pasiece miejsce. proboszcza gr. kat. ks. Brylińskiego polecałem wyrobu uli słomianych o wiele praktyczniejszych od uli drewnianych bo tańszych i cieplejszych od uli drewnianych. Włościanie Michał Garda i Fedko Bojczak z Czarnuszowic z wielkiem zainteresowaniem słuchali pouczeń a jeden z nich Fedko Bojczak natychmiast sporządziwszy maszynę do wyrobu uli słomianych zastosował takowe w swej pasiece.</p>
<p>51</p> <p>Pikułowice o. s. Lwów</p>	<p>O okulizowaniu drzew owocowych i rozmnażaniu tychże zapomocą szczepienia, o uprawie luceroy, koniczyny i esparcety i o hodowli świń.</p>	<p>polski</p>	<p>Tu z całego powiatu największe widzę rezultaty mých wskazówek, gdyż gdy przedtem nikt z włościan żadnych roślin pastewnych nie uprawiał, dzis nie ma gospodarza we wsi, któryby nie siał dził buraków, nie siał koniczyny lub esparcety, a wszystko to zadziwiać należy rozdawaniu w zeszłym roku bezpłatnie nasion, o użyteczności których włościanie dowodnie przekonali się. Lud ten bardzo dobry, pracowity i nadzwyczajnie chętny pouczaniom.</p> <p>Całe pouczenie odbywało się z praktycznym zastosowaniem.</p>

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
52	Barszczowice Winniki	O poprawie łąk, o obchodzeniu się z nawozem stajennym, z nabiałem i o wadach mleka.	polski		W polu przy podgar- tywaniu kartofli i u- prawie kapusty, w o- borze przy wyrzucaniu nawozu ze stajen i w ogrodach.	Z powodu rozpoczę- tych sianokosów tak- tu, jak i w następ- nych trzech miejsco- wościach, włościanie nie zgromadzali się, ograniczyć się więc musiąłem na wska- zówkach i radach da- wanych pojedynczym gospodarzom w obo- rze ogrodach i polu, oraz na kontroli owo- ców, jakie wydały moje dawniejsze po- uczenia.
53 54 55	Zachorzyce Żurawniki Hermanów Winniki					
	Wólka kapitańska Lwów	Tu jeździłem do ogrodu Towarzystwa ogro- downiczego w bieżącym roku założonego, celem zwiedzenia zakładu produkcji nasion i drzew owocowych.				

Wykaz wykładów, pouczeń i demonstracji przeprowadzonych przez krajowego inspektora mleczarstwa Dra Massalskiego

w roku 1896.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
1	Jagielnica	Kurs mleczarstwa z doświadczeniami dla uczniów szkoły niższej rolniczej.	polski	19	Demonstracye przy oddzielaniu śmietanki, wyrob e masła oznaczaniu tłuszczu.	16 wykładów.
2	Witryłów	Jak należy obchodzić się z centryfugą Lefeldt'a.	"	8	Demonstracye z centryfugą Lefeldt'a.	
3	Kamienopol	O zużycowaniu mleka.	"	4	Jak wyżej.	
4	Lwów	Jak należy obchodzić się z centryfugą Colibri.	"	2	Z centryfugą Colibri.	
5	Kraków	O maszynach mleczarskich i wyrobie masła.	"	7	Z centryfugą Lefeldt'a.	
6	Kraków	O mleczarniach miejskich.	"	8		

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
7	Lwów	O centryfudze i sprzedaży mleka w mieście.	polski	6	Z centryfugą Le-feldt'a.	
8	Kraków	O centryfudze i podsiadaniu się mleka.	"	6	Jak wyżej.	
9	Czernichów	O działaniu centryfugi, wyrobie masła, korzyści spótek mleczarskich. Porównanie wydatku masła przy użyciu centryfugi a podsiadaniu się mleka.	"	37 75 40 27 60	Jak wyżej.	5 wykładów.
10	Stronie (pow. Limanowa.)	O wyrobie masła i korzyściach spótek mleczarskich.	"	20 30 10 4	Jak wyżej.	4 wykłady.
11	Kraków	Oddzielanie śmietanki zapomocą centryfugi.	"	5	Analiza mleka aparatem Dra Gerbera.	
12	Wieliczka	O produkcji masła przy użyciu centryfugi w porównaniu z podsiadaniem się mleka.	"	30	Jak wyżej.	
13	Kraków	O wyrobie masła.	"	3		Przy zwiedzaniu mleczarni centryfugalnej.

14	Kraków	O prowadzeniu mleczarni.	polSKI	4	Przy zwiedzaniu mleczarni Łuczanowskiej.
15	Ustrzyki	Jak naprawiać centryfugę Lefeldt'a.	"	2	
16	Jodkownik	O spółkach mleczarskich.	"	70	Demonstracye przy oddzielaniu śmietanki na centryfudze i wyrobie masła.
17	Przeworsk	O prowadzeniu mleczarni.	"	3	
18	Kraków	O mleczarniach miejskich.	"	6	
19	Biskupice	O spółkach mleczarskich.	"	2 5 60	3 wykłady. Demonstracye z centryfugą i maślnicą.
20	Ustrzyki	O centryfudze.	"	7	
21	Machnowice	O spółkach włościańskich.	"	23	
22	Lopuchawa	O wyrobie masła.	"	5	Z maślnicą holsztyńską.

L. porz.	Miejscowość	Przedmiot wykładu	Język wykładowy	Ilość obecnych	Czy zostały przeprowadzone praktyczne demonstracje i jakie?	U w a g i
23	Szczepióty	Jak należy obchodzić się z centryfugą.	polski	20	Z centryfugą Lefeldt'a.	
24	Horodenka	Kurs mleczarski dla uczniów szkoły rolniczej z demonstracyami.	"	28	Centryfuga, maślnica, oznaczenie tłuszczu.	
25	Kraków	O centryfudze.	"	2	Użycie centryfugi.	
26	Łopuchowa	Jak należy obchodzić się z centryfugą.	"	5		
27	Łopuchowa	Pouczenie o naprawie centryfugi.	"	4		
28	Kraków	O maszynach mleczarskich.	"	8	Demonstracja z centryfugą Lefeldt'a i „maślnicą Victoria“.	
29	Żorniska	O maślnicy blaszanej „Victoria“.	"	2		
30	Bogoniowice	O sposobie wyrobienia masła zapomocą centryfugi „Victoria“.	"	6	Demonstracje z centryfugą.	

Razem w 30 miejscowościach 54 pouczeń, wobec 663 słuchaczy.

Zestawienie ogólne.

P. Seweryn Wiśniewski	udzielał	pouczeń	w 70	miejsowościach
P. Bolesław Gurski	"	"	"	"
P. Karol Mielecki	"	"	"	"
P. Witold Traczewski	"	"	"	"
P. Dr. Massalski	"	"	"	"

Razem pouczeń w 235 miejscowościach.

